

**R. P. Adami Contzen E Societate Iesv, SS. Theol. Doct.
Commentaria In Qvatvor Sancta Iesv Christi Evangelia**

Contzen, Adam

Coloniæ Agrippinæ, M.DC.XXVI

Capvt XVI.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82999](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-82999)

Ita ferè Abulensis quamvis pluribus exponit. Tu domine dicas, quod non est bonum accipere panem filiorum, & dare canibus, & tamen bonum est de illo dare saltem micas cadentes: ita potes.

VERVS 28.

Tunc respondens Iesus ait illi: O mulier magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius ex illa hora.

QVÆSTIO I.

Quæ fides illa fuerit?

§. I. **M**ūsculus, ceteriq; fiduciam de prædestinazione interpretantur.

Constat principio fuisse fidem, qua creditit, posse à Christo filiam sanari; deinde sperabat auxilium, adeo ut vixi videntis pab' ē uīn' x' rō' ovāv' hō' ē ēātōp' b'ō'los. Patronos suos secum repulsa passos, non tamen desperavit, ut monet Chryost. Quod si quispiam afferat, eam certò credidisse se prædestinata, eaq; fidei impetrasse filiæ sanitatem, id sine illa verisimiliterudine pronuntiabit, atq; adeo non sine rubore; tota in eo est, vt filiæ sanitatem impetreret. & Christus: magna est fides tua, fiat tibi sicut vis, fides ergo de Christi potestia erat, & spes de bonitate. De sua prædestinatione verbum diuinum non habebat, cum enim canis vocaretur, non reuelabatur illi sua prædestinatione. Quin imo fides prædestinationis filiæ sanariatem impetrare non poterat. Quis vero eam doceret; eam in omni scelere permanente, esse iustitiam ante pœnitentiam, eam iustitiam amittere nullo inquit crimen posse? Nondum ista docebantur, nondum prodierat talium author Zwinglius. Ista simpliciter filiæ sanitatem, cum tota miracula visisset, à Christo percepit.

VERVS 29.

Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilee, & ascendens in montem sedebat ibi.

QVÆSTIO I.

Quid in Iudea profuit?

§. I. **D**iscessit à finibus gentilium, & Iudeæ latitudine transiit, à mari mediterraneo veniens confedit ad mare Galilee.

Sanctorum Primo καὶ claudos, latini multi- li-

bti habent primo loco mutos, sed cum Græco ex- sentit Syrus.

Deinde καὶ cœcos.

Tertio καὶ mutos.

Quarto καὶ debiles, Erasmus mutilos.

§. 2. Obicit Bullingerus, non ad sanctos, sed ad Christum deferendos. Quia obiectio locum haberet, si non ad sanctos Christi virtute sanatores adducerentur. Quid de sanctis factum sit, acta Apostolorum nos docent, & sequentium temporum historia.

VERVS 38.

Erant autem, qui manducauerant quatuor milia hominum, extra parvulos & mulieres.

QVÆSTIO I.

Vbi Christus subedit?

§. I. **M**arcus 8. 10. vocat Dalmanutha, Græcus μάρκος dārā hōc. Reg. 17. 26. legitur, sed apud Marcum in partes Dalmanutha Aug. 1. 2. de contenta Euangelistarum c. 5. Beda, ait autem olim fuī Magedan, non Dalmanutha, sed hoc nusquam alibi legitur.

Quædam exemplaria uāyādā, Syrus uāyādā, forte locus Magedan dicitur. Alij Magedan, & cīle volunt in tribu Iuda.

Hieronymus, suo tempore regionem dictam Magednam. Nobilis illa Zæch 12. 11. est Mageddo, sed alia omnino est. Græcus μάρκος dārā. Syrus autem vocat fines γαρ demagedu, nisi scripturn est γαρ demaggā. Maggedu, nam facilis est communatio inter. 5 & 7. His in locis complura fecit miracula, diutissimeq; docuit. Miraculum de panibus multiplicatis omisit: quia fatis explicatum est c. 4. id quod simile est. Sunt tamen nonnulla obseruata dignissima: Nimirum ex auditoribus multos triduana in diuani sustinuisse: amore audiendi verbi Dei, iam que de debilitatis fuisse, ut si dimitterentur ieiuni, in via deficerent. Quod magnorum debilitatem indicat. Nec enim procula locis habitatis, & oppidis aberant.

Quin & illud notandum. Iam plures panes, pauciores coniuas cīle, & pauciores tamen spartastérii, vt appareat solius diuinæ potentie hoc opus esse, quæ ex paucioribus plura, ex pluribus pauciora facit. Plenum illius est in omnes, & in omnia. Tant ex uno pane mille, quam ex decem potest centum efficiere. Qui enim mundum fecit verbo, cur non in mundo faciat, quæcumq; facere placuit?

CAPUT XVI.

Sedcesserunt ad eum Pharisæi, & Sadducei tentantes: & rogauerunt eum ut signum de celo ostenderet eis. 2. At ille respondens, ait illis: Facto uispare dicitis. Serenum erit, rubrum cunctum est celum. 3. Et mane: Hodie tempestas erit, ruina etenim triste celum. 4. Factem ergo testis diuinum est celum. 5. Et cum veriscent discipuli eius transfretum, obliuisci panes accipere. 6. Quod dixit illis: Intuemini, & canete à fermento Pharisæorum, & Sadduceorum. 7. At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus. 8. Sciens autem Iesus, dixit: Quid cogitatis intra vobis modice fidei, quia panes non habebitis? 9. Nondum intelligitis, neque cordamini quinque panum in quinque milia hominum, & quod cōplinos sumpſſis? 10. neque septem panum in quatuor milia hominum, & quod spartas sumpſſis? 11. Quare non intelligitis quia non de pane dixi vobis: Causa à fermento Pharisæorum, & Sadduceorum? 12. Tunc intellexerunt, quia non dixit caendum à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadduceorum. 13. Venit autem Iesus in partes Calarea Iaphi: & interrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse filium hominis? 14. At illi dixerunt: Alii Iohannem Baptistam, ali autem Eliam, ali vero Ieremiam, aut unum ex Prophetis. 15. Dicit eis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? 16. Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, filius Dei vivi. 17. Respondens autem Iesus, dixit ei: Beatus es Simon Bariona: quia caro, & sanguis non reuelauisti tibi, sed pater meus qui in

Die
et paulo

11 calis. 18. Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & port. & inferno non
12 praebeat aduersus eam. 19. Et tibi dabo claves regni celorum. Et quodcumq; ligaueris super terram, eru li-
13 gatum & in celis: & quodcumq; solueris super terram, erit solutum & in celis. 20. Tunc praecepit dicitur scipulis
14 suis, ut nemini dicerent, quia ipse es Iesu Christus. 21. Exinde cepit Iesu ostenderet discipulis suis, quia oportet
15 eum pati Ieronysmam, & multa pati a senioribus, & scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia
16 dies resurgere. 22. Et assumentem Petrus, cepit increpare illum dicens: Absit a te Domine, non erit tibi hoc. 23.
17 Quia conuersus, dixit Petro: Vade post me satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea, quia Dei sunt, sed ea que
18 hominum. 24. Tunc Iesu dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat cruce-
19 rem suam, & sequatur me. 25. Qui enim vult animam suam salvam facere, perdet eam, qui autem perde de-
20 rivam animam suam propter me, inueniet eam. 26. Quid enim prodest homini, si mundum inueniens lucretur,
21 anima vero sua detrimenit patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? 27. Filius
22 enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis: & tunc reddes unumq; secundum operas eius.
23 Amen dico vobis, sunt quidam de his sanctis, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis
24 venientem in regno suo.

IN CAPVT DECIMVM SEXTVM

ARGUMENTVM.

Signum de Cœlo petunt Pharisæi, & Saduccæi, quibus, ut etiam c. 12. negatur. Discipulos cauere iubet à fermento doctrinæ Pharisæorum, & Saduccorum; qui maiore nunc rabie contra Christum insurgebant, & turbas in eum coneabant. Interroganti, quis sit filius hominis? Petrus proficeretur esse filium Dei viui, & fundamentum Ecclesiæ fore dicitur, & claves regni Cœlorum promittuntur, cum ob eam confessionem beatus diuinâ voce prohunciatus esset, de passione suâ multa prædict, & Petruin dehortantem increpat, othnes ad abnegationem sui, & tollendam ciuicem hortatur, eo quod filius hominis venturus sit, & redditurus vniuersitatem secundum opera eius, atque proinde tolerantiam fidei recompensaturus. Inde monet quosdam præsentium, nisi visa ante gloria Domini non morituros, ut certitudinem remunerationis firmâ spe sanciat.

A versu 18. ad 20. vsq; in Syrā Ecclesia legitur, in commemoratione Apostolorum Sanctorum בָּרוּכָה beducherana: nam eorum festa celebrate, ut in latina Ecclesia solebat, in quā idem textus eo tempore legi aliquando solet.

A versu 27. ad 28. Secunda Dominicā post Pentecosten.

Ab ultimo versu 28. incipiunt, & cum sequentis capituli priore parte legunt Syi, in festo Tabernaculorum, hoc est enim quod habent רַמְתָּא dematale, non quod Iudaicum tabernaculorum festum Syriaca celebraret Ecclesia; Sed quod nobis est festum transfigurationis, illis est tabernaculorum, quod Petrus tantâ gloriâ obstupefactus tria tabernacula construere vellet.

Tres primos *versus* olim desideratos in multis fuisse testatur Hieronymus, sed omnes iam Latini, Graci, Syri habent. Qua de *re vide nostrum* Maldonatum.

VERSUS

Et ascenderunt ad eum Pharisei & Sadduccei tentantes: & rogaue-
runt eum, ut signum de cælo ostend-
deret eis.

QVÆSTIO I.

Cur signum è cœlo natura

Saducceis: & interrogabant eum. Hanc meliorem esse constructionem fatentur omnes, etiam ipse Beza. Quin etiam ita penelegit Syrus זְקֹרְבָּן וּמְגַסְּנָן לְזָקְרָבָן vocarebu, &c. Accesserunt &c. tentantes eum, & rogantes. Vbi tamen Caluiniani vertere maluerunt: & petebant, cum in Syro participitum sit. Quod ideo moneo, quia Iunius & Trem. versionem Syriaciter-
xit propria, & ad verbum proficerunt.

2. Signum de cælo petunt, quale Moſes, Iosue, Elias, Eliaſus deſerter: non credo id illo bono ani- mo feciſſe, vt viſo illo crederent. Nam tentandi ani- mo veniſſe conſtat. Marcus addit, capiſſe cum eo vñgrā- ſiōnē conquirere, diſputare, captiōnē, curiōſe, diſſidenter & ma- litioſe. Itaq; in portuna eorum diſquisitione Dominiſus offenditſus ingenuit, vt eſt Marci i. 12. Signum de cælo nullum haec tenus inaudierant ab eo factū, ægros fa- natos, dæmones eiectos, paucis panibus multitudinē paſtam, & ſimilia viderant, quæ cum terrena dicerent, non iudicabant ad fidem faciendam id onus, vt igitur plebem ab eo auerterent, alia ſigna & quidē de cælo poſcebant, quod ſi non präſtaret, facile de eius autori- tate euerſtros putabant, vt, qui ſignum de cælo edere cælo petiſſi.

ut manu daret, non est dubium, quodlibet tale pertulit, forte etiam nominatum hoc, illudue.

§. 3. Valde ridiculus est Caluinus cum se Christo, Catholico, Pharisaeis & Saducceis comparat. Sic hodie Papistae, qui non quanam sanctitatem Euangelij doctrinam, non miraculorum sive probari postulant. Non postulant doctrinam probatam Euangelij, cui crediderunt, pro quo & quotidie moriuntur mortati a Caluinianis, sed profanas nouitates contra Euangelium quotidie emergentes probari sibi postulant. Christus multa miracula fecit. Nullus Caluinianus nullum; quod suas impias usq[ue] 8.24, & axiomata Euangelij nomisit honestum, suis ne quidem persuadent ita esse, ceteri eos detestantur, quo nunc signo docent verba: *Hoc est corpus meum*, significare: *Hoc est signum corporis mei*: aliaq[ue] similia: Hae non sunt scripturarum elogia, sed apostolarum corruptela. Signa igitur apostolatus sui exhibent, quod non curiosi, non proterue petimus sed necessario, cum aliam causam nullam adferant cur illis credamus. Quam autem nostra & Pharisaeorum ratio sit diversa, facile iudex aequus discernet. Christus non ea modo signa fecerat, quae Prophetae de Messia praedixerant, sed maximo etiam numero tota Iudea multis hominum millibus circumstantibus, quibus indubitatum exhiberet virtutis sua testimonium. Ita ut si ea cum Prophetarum oraculis conferre vellent, non possent non palpare Redemptoris adventum. Quocirca discipulis Ioannis aliud non respondit, quam ut referrent, quae vidissent, ceteros videre &c. Erant enim signa illa ad fidem concilianda sufficientissima. Ex quo constabat Pharisaeorum contumaciam esse inexcusabilem, cum signa cœlestia flagitarent, de quibus Prophetæ non dixerant. Nos autem cum videamus certum Caluinianum à veteri Ecclesia, à nouis omnibus scriptis penitus diuersum, & nouæ interpretationis in scripturis scriptricem, miracula quæcumque, paucissimis contenti, atq[ue] ita statuimus, nullam esse veram Ecclesiam in qua miracula nulla cernuntur. Nostro itaq[ue] iure postulamus, ut vel unum hominem de tot millibus nobis representem, qui Caluini dogma secutus minimum miraculum fecerit. Inter veræ enim Ecclesiae testimonia & indicia, est donum miraculorum, quæ aliquando frequentia, aliquando rariora, semper aliqua sunt. Deus enim propter infirmitatem multorum, aliorumq[ue] errores, suam presentiam varijs locis, benevolentiamq[ue] exhibet. Ecclesiae autem necessaria esse miracula, si non propter fideles, saltem ad conversionem gentium experientia docemur. Nullæ enim gentes sine miraculis Christianæ se religioni iuxerunt. Quocirca etiam videmus hæreses non effundere virus in gentes, sed tantum in agro dominico grassati, & paleatum aceruoso ad se trahere. Ecclesiam igitur non habent, quos deficit dona S. Spiritus, sanitatum, aliaq[ue] quæ in Catholica Ecclesia semper effulgunt. Manet hodieq[ue] illud, quod Marci 16.17. dicitur: *Signa autem eos qui crediderint haec sequentur*, non adeo multos, sed tamen aliquos, quietiā profecti predicant vbiq[ue] domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Catholicae ecclesiae per omnes aëtates vbiq[ue] signa & miracula videntur. Tertius est India vñfuerat, ad vñrumque solem polita: & ne solis gentibus data miracula arbitremur, haud patua in media Europa facta videmus. Videatur Damascetus, Turenensis, Ionas Aureliensis, Turselius, Lindanus, Canisius, Bredenbachius, Lipsius, ceterique scriptores. Itmo ad eantur loca illa, quæ miraculis Deus nobilitat, quæ quidem in re inexcusabilis est hæreticorum peruvicacia, quod ad omnia illa, quasi Pharisæi & Saducæi obtruncant. Inter hæc nullum ullius hæretici miraculum vñquam appareat, nisi quod Lutherus & Caluinus

Merito miracula petimus.

Ecclesia non est vñ nulla miracula.

conati sunt. De Lutherio F.edericus Staphylus in absolute response contra Jacobum Schmidelium, pag. 404. De Caluino Hieronymus Bolsecus, cap. 13. optimè de his iudicauit Erasmus illorum alio qui se laudator & promotor in diatribe de libero arbitrio. Apostoli quondam excusiebant vi peras, sanabani agrotos, ex- citabant mortuos, imposita manu dabant donum linguarum, remita demum creditum est illis, & vix creditum paradoxum ad ceteris. Nunc cum iuxta communem opinionem adferant paradoxorum, nullus illorum ahdic exiit qui relegum claudum sanare potuerit.

Verum cum se miraculorum dono destitutos vident, ad eorum reprehensionem vertuntur, nec si ne exemplo. Pharisæi in Beelzebub dicebant Christum ejicere daemona. Celsus magis illa attribuit, buebat, Orig. l. i. contra Celsum. Ariani miracula Gerasim & Protasij ridebant, qua ratiæ præsentes videbant, ut habeat Amb. Serm. 9. Eadem insani laborabat Vigilantius, ut est apud S. Hieronymum. Hoc de Waldensibus Guido cap. 15. testatur. Secuti sunt Wicleffus & Husus: ut mirum non sit, ad vocem parentum crocicitar Galuinum.

VERVS 2.

At ille respondens, ait illis: Facto vespero dicitis: Serenum erit, rubi cundum est enim cælum.

QVÆSTIO I.

Quid Dominus in tentatoribus reprehendit?

§. 1. *Faciem celi*, inquit, *dijudicare nafis: Signa autem temporum non potestis?* Perinde ac si dicat, in rebus profanis, & saluti nequaquam necessariis eos oculatissimos esse, in sacris co-cutire. Non esse cauam stuporis naturalem ostendit, cum enim signa tempestatum prænoscere possent, per tot admiranda non cognoscunt adesse redemptorem? Hoc tempus tot miraculis prædictum, ablato Sceptro, cognoscendibus ab oriente Magis, clamantibus ipsis Demonibus, fulgentibus signis non poterant cognoscere. Malitia ingenio obstabat.

Πέρσωτοι, seu faciem celi appellant, externam celi speciem ac constitutionem. *Virgilius Maris placitum*, appellat, & alibi *vulnus ferarum*. *Lycophor. cœlum ποντικότοτον*, *variorum vultuum* appellant: *πόντοι* & faciem de homine fere dicunt, sed moris est, alij etiam rebus personas & membra humana tribuunt. *Hebraorum פָּרָזָעַ* latissime patet: verum hoc loco in Syro est *פָּרָזָעַ* *pharzupha* quod Psalm. 4. & Prou. 16. dicitur de hominis facie. *Hebrei* dicunt hominem creatum dupli facie: mentis & corporis.

§. 2. Chrys. & cum secutus Theophyl. sine interrogacione exponunt. Cœlestem quidem faciem cognoscere potestis, signa autem aduentus mei non potestis, non enim ex sideribus, sed oraculis Prophetarum reuelantur. Vera est sententia, *ar vero sit vis argumenti*, quo Christus vñtitur, merito dubitatur. Nam Hieronymus, Hilar. alijq[ue] esse argumentum à minore ad maius existimant. Si enim cœli faciem, quod difficilis est, cognoscitis, quomodo hoc tempus ignoratis? ita Luc. 12. 56. cum enim cœli facies maximè sit mutabilis, nunc tempestates, nunc subita serenitas, ad hæc tamen cognoscenda idonei sunt. Tam certa, magna, cerebra signa Messiae non aduentunt. Sicut enim plurima signa pluviarū & serenitatis notarunt & docti, & indocti, ut Poeta dicat. *Nunquam imprudentis signum imber obsuit*, ita quoq[ue] multo certiora signa aduentus dominici fuerint. Volutus Deus signa tempestatum præcedere, & comitari, ut caueri possent.

*Ag, hec ut certa possumus discere signis
Esti lug, pluviisq, & agentes frigora ventos
Ipse Pater statu, quid mensura Luna moneret.
Sed hacten minoria & incertiora signa sunt, quam
illa qua Melia aduentum denunciant. Aratus qui-
dem in Phoenomenis etiam longinqua ex astris pre-
dicti putat, sed fallitur cum ita canit.*

Ἄυτος ἡ μίγη σείματος ἐν οὐρανῷ ἐγένετο.

Ἄρρεν διακείνεται ἐσκέψατο δὲ εἰς ἐνιαυτὸν

Αγέρας οίκε μάλιστε τελυγμένα σημαίνοντεν

Αὐτούσιν ὠρθῶν ὁ Φρέσκεδας πάντας φύωνται

Ipse inueni signa in celo firmatis, astra spargens, prouidit autem astra in annum, que maximi facienda significabant hominibus, horum quibus se a sa omni nascerentur. Verum in his erroribus se quotidie Calendariorum conceduntur tenebras exhibent. At Messis aduentus tot signis indicatus est (Iohannis Baptista nativitas, atq; adcepit in domini, satis argumento fuerunt) hominum huius supinum corporeum, quo factum est, ut tempus visitationis non agnoscerent. Iustinius quæst.
108. eos esse inexcusabiles demonstrat. Quando præter voluntatem proueniens ignoratio, ab ignorantibus reputatur prænatione: tunc euenit interpositus rei per ignorantiam gesta aut veram fuisse, aut erroneam imprudentemq; notionem declarat. Cum autem quæ notio habita est per euentum ignoratio fuisse demonstrata sit: Si ignorans in ignoratione persistuerit, nullam secum afferat veniam, sed penam, quam effugere nequeat. Sed nra Iudeos Christum crucifixisse, perinde atq; ipsum cognovissent Deceisse aduersarium, & eius rei suffragarem habuerint in eodo sua Deum, cuius sique. Non enim illum crucifixum, si non fuerint. Deum ipsum post mortem suam ex mortuis resuscitatum fuisse. Resuscitatus vero ex mortuus a Deo Christus, illam que contra eum habita erat notio, reuera ignorantiam fuisse ostendit. Quandoquidem igitur post resurrectionem Domini a mortuis, & post probationem, siue

offensionem, neq; Deum suffragatorem iudeu fuisse in morte Christi, neq; Christum, ita resuscitationem in morte mansisse, secundum corum spem, qui illum crucifixerant, iudei ipsi adim in incredulitate & inobedientia perseverarunt: ob hanum iugis causam vna fauere indigni. Quod enim a genitum deparvum, vt resurrectio eius preteriretur, & pro furore in vulgus fangeretur; atq; Apostolus prohibuerunt: nomine ipsius diuina perfice, que vi & efficacia Spiritus Sancti edebantur opera: non est preter voluntatem obviciencia, & veniam secundum iugitationem, sed destinatae & voluntariae suppliciumque secundum iugit a uero Deum rebellionis. Nam si ea spe iudei Christum crucifixerunt, vt ne doctrina eius inualeceret, & Iudeismus ne abrogaretur: quomodo quum viri usq; spei euentu desiderant, qua preter voluntatem obuenient aduersus Christum ignorauit ipsorum eares non coaguit & resellit? Porro illud: Tu pater remisisti illis, nescient enim quid faciunt: in hanc est dictum sententiam. Quum agnoverint quod me per ignorantiam crucifixerunt, & peccati commissi gratiam & absolutionem petierint, presta hanc eis. Non enim duru noxerentis eti qui peccatum suum non pro peccato, sed pro militibus habet. Et illud quid a Paulo dictum est: Testimonium illu peribeo, studium eos habere Dei, sed non secundum scientiam: parecritis modo est prolatum, dicto illi consentaneo: infirmi factus infirmus; vt (iuxta ea verba) curaret infirmos.

VERSUS

VERSUS 3.
Et mane: hodie tempestas, rutilat enim triste cælum.

QVÆSTIO. L.

Signum tempestatis mane rutilans triste calum & serenitatis, vespera rubicundum & S. Ignis ponitur tempestatis cum rutilat triste calum, vespera & serenitatis, hoc est, rubicundum

colorem exhibet, sed tristiorum, obscuriorum & ad nigorem magis inclitatum. Syrus ait בְּמִזְרָחָה ce-
mirath, quod triste significat aduerbialiter, & tamen etiam nigrorum habet notam: Camar apud Hebreos est in lucu. Thren. 5. 10. בְּמִזְרָחָה exulta vel denigrata, pelles dicuntur, & 2. 29. 23. 4. בְּמִזְרָחָה cumar facerdos idolorum à nigro vestitu. Sic Elias ait, omnem sacerdotem idolorum vocari בְּמִזְרָחָה cumar, quod arius vestibus induerensur, quod etiam vistitum apud Veteres fuit, cum diis inferis facerent, ipse Elias tamen reclusus dici magnus. Itaq; cum rubore est mistus atrā quadam & tristis caligine, idq; matutino tempore, signum est tempestatis.

§.2. Quod vero apud Lucam additur, pluviām fieri, si nubes ab occidente surgat, id in Palēstīna ordinariū erat, nubes enim illāe humentes, & pluviāram forzā, ex mari mediterraneo oriebantur, quod occidentale Iſraelis latus cingebat. Sic 3. Reg. 18. Cum Pluviā in
Elias pluviām imperat, nube de mari oriente, iussit autē septies puerū respicere contra mare. Hic in Germaniā, Italīā, Hispaniā. Ventus occidentalē humidior est. Palēstīna.

Auster Iudeæ siccus & calidus erat, ex Aethiopia & Egypto veniens, ideoque à Sole & arenis calens. In Europâ pluuius estidem Ventus, ob mare mediterraneum, Paludes, montes nivoſos. Tellus enim nostra vegetatur Pluviog. maleſit ab aſtro, & ex tempeſtatum obſeruatione dixit Poëra: Creber procella Aficus. Qui-dam typicè hac ad primum & ſecundum Christi aduentum accommodant, ſed in illis non immoramus.

§.3. Obernandum ruborem celi prognostic
vespertini temporis esse *vis regnans*, cum hora scilicet
venierit. Nam matutinus celi rubor, aut meridianus,
non idem designat. In Graeco dicitur pro eo
quod noster verit, *Serenum erit iudicis, serenitas, ab*
obliquo vis vi ille canit;

Sub tunc frigido.
Iudia vero opponitur *χειώνι*, Syrus *ଶାହୁବୁ*, *Za-hua* Serenitas
bu, claritas, serenitas ipsa, vel ipsum. Ut tenuis sit, ipsum *signa*,
hoc, quod cœlum rubet, est serenitas. Plura dixisse
Christum ex Luca constat, c. 12. 5. *Cum videtis nubem o-
rientem ab occidente, statim dicitu: imber veniet, & ita sit. Et si
cum Austrum flaveat, dicitur quod aestus erit, & sit.*

§.4. *Rubor cœli* dicitur latior, ideo **תְּוִiggָּאָר**, igneum colorem præfert. Syriacè **סְמִיכָּה** **Samca'h**, quod rubicundum significat, & aliquando flauum interpretantur, & **סְמַקָּן** **Samkan** est lapis sardius; tenui est rubore.

§. 5. Cur autem rubor et latior, vespera serenitas sit indicium, ratio est, quod vapores siccati & radis misti, quasi accensi sint, ideoque generandis imbris haud quaquam idonei.

Cum vero mane rutilat triste, indicat vapores, spissos, humidosq; qui confessim in Aquam soluntur. Hec in Iudea certa prognostica erant, & vicinâ Asia, adeo ut omnibus nota haberentur, à notis enim similitudinem Christi accipit. Quibusdam in locis vbi una die saepius tempestas mutatur, in certa, quamvis crebre ita contingant.

§. 6. Eiusdem sunt generis prognostica, quæ Virgilii lib. i. Georgicona à Luna & Sole accipit, colores enim Solis & Lunæ ab aere sunt.

Si verò Solem ad rapidum, Lunasq; sequentes;
Ordine respicies, nunquam te crastina faller;

Hora, neq; insidius noctis rapiere serenæ, &c.

Sinigrum obscure comprehendit aera cornu,

Maximus agricultor pelagoq; parabitur im-

At si virginem suffuderis ore ruborem

Ventus erit, vento semper rubet aurea Phabe.
In Iunâ diversis apparet oris dux licet clie-
re.

In Luna diueritas appareat videatur, licet alia partia
sint: Nam primo si nigrum aëra obscuro cornu com-
prehendi

Prehenderit, *maximus agricoli pelagoj, parabitur imber.*
Si obscurum cornu, seu nigrae, cœlum est, quod in
Palæstinâ dicebant triste rutilans. Aratus vocat Lu-
nam *melas aquerna.* S. Basil. Hom. 6. in Hex. *axetav,*
Claudianus

Lunus non gracili surrexit lurida cornu.

Color ille nigricans, aut triste rubens, quem Cœruleum appellant.

Olli Cœruleus supra caput astutus imber.

Sic Vegetius: *Color cœruleus indicat pluiam, & paulo*
post Virgilius de Sole. Cœruleus pluiam denunciat, igne-
us Euro. Cœruleo nigrum indicari constat ex Arato,
vnde ista sumptus poeta.

η επειρειαν γην τη μηδενδρα το επων.

Σημαντα μετωνοτ.

Si quando nigescit, hec tibi signa erunt futura pluvia. Hoc
est ergo οὐρανος συντάξαν triste rubens, sic etiam Vir-
gilius.

Si macula incipient rutilo immiscerit igni,

Omnia tum pariter ventis nimbisq; videbis

Feruere.

Vegetio etiam imbre impendente Sol est maculosus.
Hic autem etiam conditur in nubem, quæ ipsa atra
rutilo miscetur.

§.7. Hac gitur in re consentiunt Scriptura, & obseruationes Paganorum. Vna in re videntur diversitas.
Iudei cum cœlum vesperi vident *συρράχη* serenitatē
fore prædicunt, at Virgilius cum Luna rubuerit, ven-
tum esse ait. *At si virgines suffiderit ora rubore, Ventus erit,*
vento semper ruber aut Phœbus. Et de Sole. *Cœruleus pluias*
*denunciat, igneus Euro, ibi quoq; est Sol *συρράχη*, igneus.*
Sic Vegetius: *Ventis vigenibus igneus.* Sumptus ex Arato.
Τι οὐρανος τινειαν οντα, omnia rubra sunt (signa) venti.

Posset quispiam dicere, cum sunt in Palæstinâ ven-
ti, videnti *ευδαίμονα*: valde enim refrigerat regionem posi-
tam plaga *uxardentem.* Necratione caret, si distin-
guamus Solis & Lunæ ruborem, ab aeris rubore hilari-
& diluto. Nam opus est intentio & spissitudo ali-
quantio rubore aeris, ut atra illa rubeant: medio tem-
enim facile luce sua vindicant. Itaq; si tenuis sit & le-
tus rubor vesperi, serenitas erit, si grauior, ut Sol vel
Luna rubeant, ventus erit. Si rubor Lunæ ad nigritatem
tendat, & Solis color variauerit, triste coelo, imber erit.
Tria igitur prognostica diuersa sunt. Cœruleus aeris
color, rutilo tristior & nigritante, qui Solen & Lunam coloret, ille ven-
tus indicat, siccior enim, sed copioſa est materies ex-
haſionis & vaporum. Deniq; color vespertina rubens,
sed dilutus, qui vel post Solis occultum appetat,
vel Solen uero imbut vixit lucis candore, tum nec
venti nec pluia exspectanda fuerit. Porro Lunæ cornu
obtusa aeris per quem videntur spissitudinem de-
signant, ideoq; pluiam denunciant maiora enim vi-
dentur, si medium densius sit, ita Solis orbis mane per
vapores aspectus maior, at in medio cœli minor appa-
re. Hæc illi considerant, spiritualia neglegunt, ne-
gat Christus aliud signum se daturum, quam Iona
Prophetæ de quo c. 12. Plinius etiam præfigia conueniunt. I. 18. c. 35.

§.8. Primumq; à Sole capiems præfigia. Purus oriens,
arcti non seruens, serenum diem nunciat: at hyberna-
pallidus grandinem: si & occidit pridiè serenus & o-
ritur tanto certior fides serenitatis. Concauis oriens
plutias prædictit: item ventos cum ante exorientem
eū nubes rubescunt. Quod si & nigrae rubentibus in-
teruenerint, & pluias. Cum oriens arcti, occidentis
radj rubent, corde pluias. Si circa occidentem rube-
scunt nubes, serenitatem futuræ diei spondet. Si in ex-
ortu spargentur partim ad Austrum, partim ad Aqui-

lonem, pura circa cum serenitas sit licet, pluiam ta-
men yentolq; significab. int. Si in ortu, aut in occasu,
contracti cernentur radj, imbræ. Si in occasu, pluia,
aut radj in se nubem trahent, asperam in proxi-
mū diem tempestat̄ significabunt. Cum oriente radj
nō illustres eminebunt, quis circumdati nubēs
sint, pluia portent. Si ante exortū nubes globa-
bunt hyemem asperam denunciabunt. Si ab ortu
pellent, & ad occasum abibunt, serenitatem, si nubes
Solen circumcludent, quanto minus lumen iste
linquent, tanto turbidior tempestas erit: Si vero eti-
duplex orbis fuerit, eo auctorior. Quod si in exortū
et, ita ut rubescant nubes, maxima ostendetur tempe-
stas. Si non abibunt, sed incumbunt, a quoconque
vento faciunt, eum portent. Si à meridi, & imbræ.
Si oriens cingetur orbe ex qua parte is le aperie expe-
ctetur ventus. Si rotus defluxerit aequaliter, serenitat̄
dabit. Si in exortu longe radios per nubes potrigit, &
medius ex inanis pluiam significabit. Si ante ortum
radj te ostendunt, aqua & ventum. Si circa occiden-
tem candidus circulus erit, noctis leuem tempe-
stam. Si nebula vehementiorem. Si cadentis Sole, ven-
tum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is rupen-
se, ventum magnum.

VERVS 5.

Et cum venissent discipuli eius trans
fretum, obliiſi sunt panes accipere.

QVÆSTIO I.

Quomodo obliiſi sunt panes accipere?

§.1. P Ræcedente veſuſu dicitur abijſe, Marc. c. 8. i. admonet lacum traſcisse, abijſt enim transſi-
tum. In longorem autem profectionem solebant pa-
nes accipere. Nempe antequam nauigarent, obliiſe-
rant, iis τὸ τις in ripam vlerio em. Negligenti Apostoli
accipere morosi est in terp̄is. Fieri enim impo-
terat, ut seria re occupati, Domini miraculis, & sermo-
nibus intenti corporis curandi cogitationē depositue-
rint. Diuina autem ord. natione obliiſio contigit, ut
admonitionis sequentis occasio daretur, imo & noui
miraculi, nam Christus eorū sollicitud. nem in animo
latentem & debilē si dētexit. Sportas quæ super-
fuerant, aut turbz, aut pauperibus distribuerant, ad
miraculi magnitudinem & certitudinem cunctis in-
dicandam. Proficisciuntur igitur & ignorant commen-
atum deſſe, donec iam ad stationem peruenirent.

VERVS 6.

Qui dixit illis: Intuemini & caueatis
fermento Pharsaorum & Saddu-
caorum.

QVÆSTIO I.

Quod fermentum Pharsaorum?

§.1. O Ccaſione panū de quibus ipsi solliciti erant
Chr. stat eos de fermento Pharsaorum ca-
uendo hortatur, gemitatione verborū efficaciter. *επειρει-*
στησις οὐρανος videtur atq; adūterit. Marcis cap. 8. i. *επειρει-*
στησις οὐρανος v. d. tecernite, a fermento. Paulus eodē
simili ab hæreticis cauehendum nos hortatur. i. Cor. 5.
modicum fermentum totam massam corruptit. Sol-
lo attactu & mistura nocet. Et mirum est totam mal-
sam corrupti, & acescere fermentum autem à tota
massa non edulcorari.

§.2. Fermentum l-ū *επειρειστησις* quidam interpretantur. Sed
quicquid proprium Pharsaei diuino verbo admicet, fia-
rent, ita fere hæretici. Calu. I. 4. Instit. 10. 26. Verum
expositiones multæ, illustrationsque addi verbo
diuino solent, non tamen quæ parem eum ipso
verbū.

§. 3. Calvinus fermentum Pharisaeum esse pronunciat, quidquid à Deo non est profidum. Inde concludit. Cum nominatum ab eorum doctrina prohibetur suos Christus, sequitur repudiandos esse omnes, qui sua segmenta adiungunt verbo Dei, vel quidquam alienum ingerunt, quocumque tandem polleant honoris gradu, vel titulo superbiant, quare maledicta est & prevaricatrix eorum subiectio, qui ultra Papæ communia, & legibus se subiiciunt.

Respondeo. Temerarium esse furorem, dannare omnium magistratum leges, siue Ecclesie siue politie, quamvis enim a Deo non sunt prefectae, *quae non* se immunitate; potest s tamen, quā se feruntur, a Deo dicitur mea est. Nos quoque eos toto animo detestamur, qui sua commenta verbo Dei adm̄sc̄nt, si vel, falsa sunt, vel quā dico, sivera, & tamen D. i. verbo aequiparare contendunt. *Alioquin* vitorum sanctorum & doctorum in verbum Dei factos commentarios veneramur. Verbum Dei intelligimus vero, non nudas literas, aut scriptiones, sed textum & verum sensum, verbum etiam traditum, quo sublatum, non est quo scriptum credamus. Traditiones autem a Deo prefectas, verbum Dei proficiemur, tam enim quod Deus dixit, quam quod scripsit, eius est verbum. Nec minorem auctoritatem habet viue*co*sideraculum, quam literis exararum eloquium. Nec maledicta est subiectio, quā se Papē legibus vltro fideles subiiciunt, cum omniū salus sit imperio sui patere pectoris, & si sua libertate euangulant exitio reddantur proximae. Iste Calvīus fatetur, v. 18. Omnes fideles Petri aggregetur. Nam Christus, inquit, hoc commune fore totius ecclesie fundamentum, denuncians, quidquid piorum in mundo futurum Petro aggregetur voluit. Nos igitur Petro aggregemus. Petri igitur Successori communicare oportet, & ab eo religionis expositionem expectare. Faretur ergo agere etiam v. 18, eximiā Petri inter alios excellentiam

guratum v. 18. eximiam Petri inter alios excellentiam
notari. Maledicta igitur & prauricatrix est eorum
conuincia qui diuisione facta, postquam a Petri sede
descenderunt, per tres quartuor diuersas & aduersas
hæc & apostolataram, Sectatores tandem ad atheismum
dilabuntur. audiatis tu fidelis antiquæ fidei assertor
Hieronymum potius quam Caluinum. Ille Epistola
ad Damas, qua est 57. his verbis Caluinum damnat.
Quantam versus oris intes se populorum furore collisus indi-
cavit Domini tunicam & despser textam minutatim per-
frusta discripsi; & Christi vineam exterminant vulpes; vt in-
terior latus contritos qui aquam non habent, difficile vbi sors signa-
tus, & horius ille conclusus sit, posit intelligi: ideo mibi carbe-
dam Petri, & fidem Apostolico ore laudatam censui consulen-
dam, inde nuna mea anima postulans cibum, vnde olim Christi
reflexum suscepit. Neq; vero tanta valet as elementi liquentis
& interiacens longitudi terrarum, me a pretiosa margarita
potius inquisitione prohibere. Vbicung; fuerit corpus, illuc con-
gregabuntur & aquila. Prostigato a sobole mala patrimonio,
apud vos solos interrupta patrum seruatur hereditas. Ibice
fuit terra fecunda dominici semini puritatem centeno fructu
refert: hic obtruta sulcis fuit in lolum aliena sive dege-
nerari. Nunc in Occidente Sol infitius oritur: in Oriente au-

tem Lucifer ille, qui ceciderat. *Supra sidera posuit thronum suum. Vos estis lux mundi, vos sal terra, vos aurea vasa & argentea: hic testacea vasa, vel lignea, virginem ferream & eternum operiunir incendum.* *Quanquam igitur tu me terreat magnitudo, inuitat tamen humanitas.* *A sacerdote victimam salutis, a paxfere presidium ovis flagito. Fascat inuidia: Romani culmine recedat ambitio: cum successore pectoris & discipulo crucis loquor. *Ego nullum primum nisi Christum sequens beatitudini tua, id est, cathedra Petri communione consor: super illam petram adfiscat am Ecclesiam scio.* *Quicunque extra hanc dominum agnum conederit pro sanus est.* *Si quis in arcu Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.* *Et quia pro meis facinoribus ad eam solitudinem commigraui, quia Syriam iuncto Barbaro sine disternitar: nec possum sanctum Domini tot interiacentibus spatiosi a sanctimonia tua semper expetere: ideo hic collegas tuos Aegyptios confessores sequor, & sub onerariae nauibus parus nauicula deliteco. *Non noui Vitalem. Melictum rispus, ignoro Paulinum. Quicunque tecum non colligit: hoc est, qui Christi non est, acrius Christi est.***

VERSUS 8.

Sciens autem Iesus dixit: quid cogitatis intra vos modicæ fidei, quia panes non habetis?

QVÆSTIO I.

Cur vocat modicæ fidei?

§. 1. **A** Nxi non modo cogitabant, sed etiam in-
ter se disceptabant. Marc. 8.16. Christus co-
gitationum inspector, & verborum remotus auditor
exemplo ostendit; eos de panibus sollicitos esse non
debere.

debet. *Omnes* potto appellat, non quod de prædesti-
natione dubitarent, sed quod nescirent vnde sibi vi-
ctum pararent. Fidei defectus in eo cernitur, quod
cum Christus fermenti induceret mentionem, illi se
reprehendi putarent, quod panes non accepissent, & *Parua* f.
Christum eā de re tanquam damno loqui aliquo. Ita-
que quamuis vidissent eum turbas pascentem pane
multiplicato, sion tamen credebant id eum iam posse
facere, non quod re verā iudicarent, id eum non pos-
se. sed quod solliciti non exercebant fidem, quō cre-
derent illum posse. Omissione igitur actus delin-
quent, non autem contra fidem iudicium concep-
runt. Ita crebro fieri solet dum languidā fide in ad-
uersis tristamur, vt non cogitemus Dei potentiam, at-
que inde fiduciam capiamus. De hac incognititia gra-
uiter eos Christus increpat: vt monet Chrysostomus:
nam & in ipsum Dominum quodammodo *omnis* erat
conumeliosa, quasi fermenti mentionem
ideo faceret, quod panes deesse sciret, ideoque solli-
citus esset.

¶ 2. Quid porro hic dicitur? Non est defectus fiduciae, qua certi esse deberent se praedestinatos, se fidem amittere non posse, se semper iustos esse mansuros. Ingitur nec *peccata non magna fides*, est talis fiducia. Aparetque quantum a vero abhorret, qui fidem illam est fiducia presumptione definient. Quid ergo habent? *Quia electionis panes non accepimus*; hoc enim intra se dicebant. Et Christus; *quid cogitatio intra vos modica fides, quia panes non habetis?* Hac igitur cogitatio erat, in qua modica fides cernebatur, nempe anxia de pane disquisitio, & quod ad Christi potentiam, quam recentissime experti erat, se non reflecterent, ut omnem sollicitudinem ex animo reuicerent. Hic vnicus igitur locus sati superque demonstrat: *quid magna, quid parua fides sit in Euangelio*.

Dd   *lio*;

lio; Christus cum yobis eius obiectum charissimè ob oculos ponit, ut dubitare non sit iam contumacis, sed etiam amentis.

VERVS 13.

Venit autem Iesus in partes Casarea Philippi & interrogabat discipulos suos dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis.

QVÆSTIO I.

Quæ Casarea Philippi?

§. i. Dicitur Casarea Philippi non alterius, sed quam extrixit Philippus Terrach in honorem Tiberii Cæsaris. Ioseph lib. 18. c. 3. & lib. 20. c. 6. Diversa est ab illa quam Herodes in honorem Augusti ædificauit. Hæc enim ad Libani radices posita est, dictaque olim Læsem, & Laïs. Ios. 19. 47. Iudic. 18. 29. Deinde postquam eam tribus Dan occupauit, ab ea tribu dicta est Dan. Terminus erat sanctæ terra Libanum versus. Panæda appellabant gentiles. Altera Casarea olim Turtis Stratonis dicta est. Constat itaque Christum ad extremos vsque fines terræ sanctæ peruenisse.

Casarea
Philippi in
fine terra
sancta.

QVÆSTIO II.

Cur ex discipulis querit hominum optimationem?

Lætio.

§. i. Vastio instituitur in partibus Casarea Philippi, sevut Syrus habet Καστελλα in regione, sive loco. Marc. 8. 27. in via facta ait. Luc. 9. 18. cum esset solus orans. Non est villa inter veritatis assertores pugna. Egressus enim in vicos Cæsarea Philippi, in via alibi subiicit & in locum solitarium horum scilicet aliquem, secessit & orauit ac tum discipulos interrogauit. Hunc enim in modum concilianda sunt quæ apud Euangelistas narrantur.

§. 2. Græca non leguntur in diuersis exemplaribus eodem modo. Vulgata habent τίνεις λέγειν οὐδέ ποτε εἴπει τὸν θεόν περιποτε; Quem me dicit esse hominem, filium hominis? Ieu, qui sum filius hominis? alii libri omitunt pronomen με, Nonnulli etiam: filium hominis, Syrus, me, bis repetit. Quid dicunt super me homines: me esse filium hominis? vel qui sum filius hominis?

Lucas & Marcus constanter habent, τίνεις λέγεις, & omittunt τὸν θεόν, filium hominis. Hieronymus pronomen omisit. Erasmus in codicibus non nullis ait, tantum esse ea, quæ sunt apud Marcum & Lucam. Beza με, additum purat ab aliquo qui timuerit, ne non de se Christus, sed de aliquo tertio loqui videretur. id non fuisse difficile putat, quod formula loquendi de le quæsi de tertio aliquo, sit à Græca & Latina lingua aliena. Denique eos accusat, quod Hebreum linguan contemplant, quæ res fecerit, ut plerisque in locis miserabiliter cœcuerint. Ipse tamen, quia in anchorato Epiphanius inuenitur, recidendum senserit.

Beza error: Respondet, ad rem ipsam quod attinet, dubium non est, Christum usurpare pronomen; quia apud Marcum & Lucam est, & in plerisque Matthei exemplaribus. Deinde cum plurima & correcta habeant etiam Filium hominis? id quoque dixit. Fieri potuit ut bis interrogaret, cum ad primam vocem non conti-

nuo responderent, cum fieri amat, cum quæsto est in opinata.

Quod Beza veteres ignarus Hebræa pronunciat, malitiose facit, cum tot autores lingua Hebræa non modo imperitos facit, sed etiam contemptores. enim ex magnis auctorib. nullum noui Hebraicæ idiomatis non amatorem. Quamvis autem eam lingua multi ignorant, plurimi tamen ut Dionys. Origenes, Epiphanius, Hieronymus accuratissime nouerant, neque enim Origenes Aæxapla, & Octopla sua ignari linguarum scripti. Quod vero in plerisque miserabiliter lapsos comminiscitur, non alio modo interpretat, nisi quod lapsum censeat etrotum Caluniticorum condemnationem. si aliquem in aliquo lapsum diceret, in tanta Scripturatum obscuritate mirum videri non deberet. sed in plerisque lapsos esse, & quidem miserabiliter, impudentius dicitur, quam vicedi possit. Magistris illi Ecclesiastum fuerunt magna pars martyrio aut miraculis clari, virorum Apostolicorum conciones, & scripta habuerunt, ut nos etrotum in plerisque accusare non modo impium sit, verum etiam stolidum.

Quod ait in Græca & Latina lingua vñitatu non esse, ut de se in tertia persona quispiam loquatur, non mille non exemplis, sed integris commentariis rebutatur. Nemo dicere id poterit, qui vel Xenophontis, vñ/βασιν, vel Iulii Cæsaris historiam viderit.

VERVS 14.

At illi dixerunt: Alij Ioannem Baptistam, alij autem Eliam, alij vero Ieremiam, aut vnum ex Prophetis.

QVÆSTIO I.

Quem esse Iesum homines opinabantur?

§. i. Omnes in eo conueniebant esse vnum ex prophetis, alii Baptistam, alii Eliam, alii Ieremiam, vñtem prophetam esse existimabant, quod Hesum seculum tantæ Virtutis secundum esse non putarent. Hæc tamen fuit opinio non omnium; sed plurimorum: Nam Pharisei & scribiæ prophetam negabant: multi credebant filium Dei, & notum prophetam. Casarea interrogata ait. Chrys. & Theophilus, quod longius à Iudeis Zelotis absens, ideoque liberior responsio dari posset. Verum hic separari erant sine Iudeis arbitris rogari & respondere poterant, sciebat ipsis, quidde se quisque cogitaret, sed questionem movere, ut veritatem ostendat. Iudicium populi errantia, Petri vera monstraret. Denique moneta, rato turbas de suis doctoribus recte iudicare, ne gloriam propriam, sed salutem errantium querendam. Sententiam Phariseorum & Saducæorum omittunt, quia odii, inuidie & malitia erant. ita S. Chrysostomus.

§. 2. Ioannem videntur existimasse quod baptizaret; Etiam quia redditum eius exspectabant.

Ieremiam, qui ille singulatim intercedebat pro populo Dei. 2. Macc. 15. aut vnum ex prophetis. V. G. Hesum, qui tot miracula fecit, aut alium quemvis fuit id factum, peregrinum, seu οὐτού τοῦ περιείρειον Pythagoræ existimauit, sive resurrexisse putauit. In priore opinione est Ianuenius, Baroniūs, alii. Mihi probabilius de resurrectione cogitatio, hanc enim credebant plerique transanimationem, ut genitum figuratum plures horrebant.

VERVS

VERVS 15.

Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis?

QVÆSTIO I.

Quem Apostoli Iesum dicunt?

§. 1. Petrus cæteris acientibus responderet, & quan-
tum Apostolica fides ab opinionibus vulgi
dister, in ligni confessione demonstrat. Primo Christū
appellat, deum, filium Dei viui. Christum officio, regem
Iacobus, & sacerdotem; filium Dei viui, viuam ipsum
& naturalem. Magum diuinum at Christi argumen-
tum. Nam cæteri qui Baptistam, aut vnum ex proph-
etis existimabant, filium Dei ad opium credebat;
Petrus autem maius aliquid indicavit, nempe naturā
esse filium Dei. Hilar. in com. &c de Trinit. lib. 6. Dyon.
Alex. contra Arianos. Athanas. serm. 3. contra Ariano.

§. 2. Bla pliemant ramen Christi maiestatem Ariani.
in Transylvaniā ministri. l. 2. c. 7. & Blandrata. disp. 6.
Albana. Ideo Christum dici filium Dei viui, quia de
Spiritu sancto, non de viro conceptus fuerit. Scriptu-
ratamen hoc effigium occidunt. Si enim ideo so-
lum Dei filius, quia a Spiritu sancto in utero formatus
est, ergo filius Spiritus sancti dici potest, & debet: at
Spiritus sanctus ab eo procedit & in sanctissime Tri-
nitatis inuocatione, filius præponit Spiritum sancto.

Deniq; si non alio modo, quam Adam atq; Angeli
filius Dei diceretur, nempe creatura sine Patre produ-
cta, vel a solo Deo, non est causa cur tantopere cæteris
præfatur, aut filius Dei viui dicatur, quia Filius na-
turalis Dei. Est autem firma confessio, veraque & in-
uiolabilis fides, inquit S. Hilari. Ex Deo Deum filium pro-
ficiunt esse, perfecta confessio est qualis Petri est, qui complexus
omnia, qui & naturam & nomen eius expressit, in quo summa
virtutum est, atque ultra humanos oculos respexit, non quod
ex carne & sanguine est, contuens, sed Dei filium celesti patri
mutatione conficiens, dignusque iudicatus est Petrus, ut pri-
mae inuocatio in Christo esse cognoscere.

§. 3. Petrus responderet fidei enim & charitate emi-
natur, ut Hieronymus & Hilarius. non Commissa-
tio, nec omnium, nec sebar enim sensum omnium, sed o-
mnium silentio cuius respōsitione probatum est. Dein-
de quia Princeps erat, ut Chrys. homil. 55. & dignitate pri-
mæ, ut Cyprianus. Abulensis. sane inter causas re-
censtant, quod Petrus futurus esset uniuersitatis Pastor,
ideo per eum solum factam esse confessionem, ut
confessio esse tuendam fidem, qualem prædicat
Romana Sedes, quæ est caput & mater Ecclesiærum,
cum Petrus præfuit.

§. 4. Cum vero filium Dei viui vocat, Apostolica
sententia hæresin Nestorianam condemnat. Vnam e-
min personam in Christo asseuerat. Questio à Christo
proposita est. Quem dicitis me esse, qui sum filius ho-
minis? Respondebat Petrus. Tu es filius Dei viui. Filius
eum hominis est filius Dei, non alia persona filius ho-
minis; alia filius Dei, sed vna eademque persona. In-
signis itaque locus est contra Nestorianum. Christus au-
tem eodem deinde modo Petrus responderet, eum quo-
que qui Petrus est, cum esse super quem sit ædificatu-
rus Ecclesiæ. Nestorius Christi personam distinxit,
Petrus vnum Deum & hominem agnoscit. Vide Cy-
rillus Alexand. de fide ad Reginas. quod Iesus Christus
Christus sit Dei filius & Dominus; idem, Epistol. ad Nesto-
rianum. Iren. lib. 3. cap. 18. Hippolit. ad Psal. 2. Eu-
stachius Antiochen. sermon. in illud: Dominus creavit.
Proclad Armenios. Isidorus Pelusior. lib. 3. Epist. 130.

Adami Conzen in Euang. Tom. I.

Concilium Chalced. Aet. 5. Concilium 5. Constant.
Maximus monachus, de duabus in Christo naturis. Eu-
tichianus Papa ad Ioannem & Episcopos Beoticæ. Ca-
ius Papa ad Felicem. Ambros. lib. de fide c. 6. Euche-
rius Lugdunens. Dominica in pentecoste. Boëtius de
duabus in Christo naturis, & vna persona. Ioannes 2.
Papa de duabus in Christo naturis. Greg. Mag. lib. 18.
in lob. cap. 27.

VERVS 17.

Respondens autem Iesus, dixit ei: Bea-
tus es tu Simon Bar Iona: quia caro
& sanguis non reuelauit tibi, sed
Pater meus, qui in cælis est.

QVÆSTIO I.

Cur Petrus beatus?

§. 1. Hoc est causa Petrum ita compellat: ut di-
cat Simon Bar Iona, appellatione enim pa-
rentis eum sibi commendatum afferit. Latina & Gra-
ca quædā exemplaria habent Simon Ioaana, & Iona. Ioan-
an. 21. 15. & 16. & 17. Simon Ioaana dicitur. Hoc loco nū.
cum Syri. cè dicatur סֵרְגִּיָּה Beradeauna, pleniq;
interpretantur filium columbae, verum cum sacerdos
dicatur filius hominis, non est dubium, hoc quoq; no-
men esse contractum ex סֵרְגִּיָּה Iechauna. omisso
litera guturali. Syrorum enim & Chaldæorum est illa
contractio, imo & apud Hebreos in nomine Ioan-
nis esse solet. Nam primo dicitur יְהוּאַחֲנָן Iehuachā-
nan, nde Iouchanan, vel lochanan, tandem Iona &
terminatione Syra Iauna. Sic ex סֵרְגִּיָּה bagbal, faciunt
begbil, & quia ב hic vix auditur: Bil, & bel, pro-
nuntiant, non iam primum vocatur Petrus, sed initio
vocationis ita appellatus est, ut haber Augu. lib. 2. de
confusu Euang. & constat ex Marc. 3. 16. Luc. 6. 14.

Vna est pars beatitudinis ex confessione ad tantum
decus esse electum Chrysost. egregie explicit: quem-
admodum ibi Pater ut me cognoscere dedit, ita tibi ego claves
regni colorum do sicut Pater tibi diuinitatem meam mani-
fessauit, ita tuam ego tibi excellentiam ostendo.

§. 2. Beatitudinis causam reddit, quia fidem ve-
ram, non caro & sanguis, nullus homo, nulla ratio, aut Fides ex so-
ingenio, sed Pater celestis reuelauit, arcana & super-
naturali virtute. Fides n. de Deo, non est à mundo, sed
à Deo. Ita Synodus Chalced. Aet. 3. Ter beatissimus, & o-
mni laude dignus beatus Petrus Apostolus qui est petra, & cre-
pido Catholica Ecclesia, & recta fidei fundamentum. Virtu-
terus excipit, est, non sicut. At si tum erat, igitur & an-
te fuerat: cœpit esse cum illi hoc Christus dixit, non
desire esse, quia in successoribus manet. Et peculiare
hoc Petro non alius Apostolis tribuit, atque hoc est
quod Nazianzenus Petrum esse talem petram, cuius fi-
dei etiam Ecclesiæ fundamenta concredita sunt. Alia nempe
ratio Apostolorum, & Episcoporum, illos enim per
Petrum Deus suscepit. Mita cauillatio hominis hæ-
retici, esse, non sūisse: quasi vero non fuerit antea si tum
erat. Quorū vero illæ verborum accupationes, si de
re constet sententia Concilii, necq; aliter quam de di-
gnitate Pontificis Romanipotest intelligi.

VERVS 18.

Et ego dico ibi, qui atues Petrus, &
super hanc petram adificabo Eccle-
siam

Dd 2 siam

ſtam meam, & porta inferi non
prævalebunt aduersus eam.

QVÆSTIO I.

Cur dicit: Et ego dico tibi, quia tu es
Petrus?

Petrus.

§. 1. **G**RÆCA habent Καὶ ἦλεγος; sed & ego dico tibi, particula ἀπό τι quibusdam libris abest, noster interpres non legit. Syrus habet Καὶ αὐτοῖς, etiā in ita quæ nostro more legit. His tanquam solennibus verbis diuina prouidencia fundamentum Hierarchiæ Ecclesiastice posuit: magnam enim vim habent illa verba: Et ego dico tibi, quia tu es Petrus. Certe hoc quilibet dicens illi potuit, qui nomen eius nosset, at Christus magnum in eius nomine mysterium esse indicat, ac si dicat. Tu es ille Petrus super quem Ecclesiam adificabo. Iustinus quoque de veritate Christianæ religionis: atque ex discipulis suis vnum Christus, Simonem prius nominatum Petrum appellauit, quod se per Patri, sui revelationem Dei filium esse cognoverit. Prius scilicet Simonem, hoc est, obedientem, deinde Petrum, hoc est, firmum appellauit. Interrogatus enim de filio hominis, responderet de filio Dei, ut Augustinus monet.

§. 2. Petrus lingua Syriaca dicitur כִּרְבָּא כִּיפָּה, quod Latini & Graeci suo more immutant, & dicunt Cepha. Syrus ita habet קִרְבָּא כִּיפָּה, רַבְלַה כִּיפָּה, & super hanc Cipha, deinde illa קִרְבָּא כִּיפָּה, & super hanc Cipha. Idem itaque est vocabulum Cipha, quod Petrus, & Petra dicitur Latinis. Itaque in Syro non est agnominatio, sed vnum omnino vocabulum, Cipha quod est Petrus, & Cipha super quam Ecclesia adificatur. Quod fatentur Iunius Tremellus, Beza, Piscator, & qui minus rudes sunt Caluinistæ. Quin etiam πέτρος & πέτρα in Graeca lingua idem sunt ut etiam Beza fatetur. Irag, cum dicitur: super hanc Cepham, intelligitur Petrus, de quo facta est mentio. Graecus non vertit πέτρον πέτραν, sed πέτραν, ut magis apostoli metaphoram exprimeret: super saxo enim, non homine accommodatae adificium sit ut dicitur.

§. 3. Porro futura sunt, qua Danæus, Iunius, alii adferunt, Petra foemina non conuenire Petro Masculo, Syriacæ Cepha præponi articulum, Petrum vnum esse lapidem, non sufficere in fundamentum, opus esse saxo magno, rupe, caute, in monte.

Respondeo. Cum metaphoricè Christus loquitur, non haberi verborum, sed rerum inter se similitudinem. Homo dicitur belua, scelus, Virago, Caro, Apostoli, lux: Iohannes lucerna, duo testes in Apocalypsi duæ oliuæ. Ita Petrus Petra: nullo generum respectu. Deinde articulum præponi proprius nihil non est. Quin & Cepha rupes est, munitio, fortitudo. Ita Elias Iudeus etiam interpretatur & Rabbi Eliezer שְׁמַעְיָה בֶּן הַרְיָה אָחָר בָּתְחָן שְׁמַעְיָה בֶּן הַרְיָה. Hac enim Simeon filius Cepha fuit vnum ex discipulis Iesu. Vbi fallitur ignorantia nostrarum rerum, cum vocat filium Cepha. Recte tamen exponit Christianorum sententiam cum addit de quo in Euangeliō, quod ipsis est, nomen eius fuisse initio Simon Bariona. Iesum autem vocasse illum Cepha, quod fortitudinem & munitionem significat, quod ille vocat כִּרְבָּא כִּיפָּה, chozeb mibzar, adiungit Chaldaice, seu in Thargum vocari שְׁלָשׁ, quod significat fortitudinem; & petram ideo innuisse Iesum, quod futurus esset caput fidei suæ, ideoque vocare eum Cepham. Ita ille de Thisbi, Ex quo placuit est Petrum, saxum, rupem munitionem, fortitudinem, significare.

QVÆSTIO II.

Super quem adificabit Ecclesiam suam?

§. 1. **N**onnulli, ut Hilarius lib. 6. de Trinit. Nyfensus contra Iudeos Chrysoformus, Cyillus, super fidem Petri & confessionem adificari Ecclesiam aiunt. Sic Chytræus ait, omnes fideles Petros esse, & super eorum fidem Ecclesiam adificari. Id ille ex Origene, Tractat. i. in Matthæum.

Respondeo. Magnum aliquid Petru & nouum attribuit, hoc autem loco aliud fingi non potest, nisi quod super eum Ecclesiam adificatur sit. Iste etiam contextus hoc indicat. Perinde est enim auctor indicat: Tu es Petrus, seu petra, super quem adificabo Ecclesiam meam. Quod ad Chytræum attinet, omnino stolidum est omnibus tribuere, quod ne quidem Apostolis omnibus Christus largitur. Beatum Petrum dicit, a patre ei reuelatum, ille solus locutus respondens Domino: Itaque solus etiam hic fundimentum ponitur, quamvis enim Chrysoformus & Augustinus arbitrentur, pro omnibus eum respondisse, non tamen sic intelligendum, quasi hoc ab omnibus commissum fuerit; nam non omnes beatos dixit: nam si omnium fuisset responsio eadem, etiam par fuisset præmium.

§. 2. Authores porro, qui super fidem, aut fidei confessionem adificatum aiunt, non ita intelligendi sunt, quasi nescient super Petrum adificatam, fidem non causam esse dicunt, cur super Petrum sit eximeta. Sic Ambrosius lib. de resurrectione ait, non corpus Petri, sed fidem super aquas ambulasse. Non ignoravit corpus ambulasse, & corporis mergi, sed fidei fuisse efficaciam, non corporis proprietatem, causam consideravit, non opus ipsum. Ita se ipsi Authores explicant: Itaque super Petrum credentem & contentem Ecclesiam censem adificatam. Nam Hilarius, super hanc confessionis Petram, Ecclesia adificatio est. Petrus autem confessionis, est Petra confitens; non ergo separata a Petra confessionem. Et Cyrillus lib. 4. de Trinitate. Petram opinor nihil aliud quam inconcussam & firmam discipulis fidem vocavit.

Non potest autem absolute super confessionem adificari. Nam cum dicat Christus se adificaturum, alio modo de fide Petri, quam de beata Virginis, Baptiste, aliorum fide loquitur, super eorum fidem aut confessionem non adificavit sed super Petram adificaturum pollicetur.

Deinde cum Ecclesia sit hominum cœtus, vocatur, quod domus spiritualis, cuius fundamēnum est Christus. Deinde Prophetæ & Apostoli, pari analogia dicendum est, cum Petrus sit Apostolus, vocandum fundimentum, eodem modo quo Prophetæ & ceteri Apostoli, videlicet, ut Petrus credens, confitens sit fundimentum, non separata fides, aut confessio. Hac enim in causa debet per eius esse ratio. Licet hæc prærogativa sit, quod fundimentum sit vicinus, quam ceterorum & inter duodecim fundamenta primum. Hic & Iohannes in Apocalypsi ex lapidibus preciosis fundamentum esse videt, nempe homogenea & similia ipsi adificio seu ciuitati.

§. 3. Non est tamen negandum, fidem Petri fundimentum suo quodam modo esse, seu potius rationem fundandi, aut causam cur fundimentum sit Petrus & Petri successores. Promisit Christus fidem eius non defecuram, unde certitudo cōstar, eorum quæ a Pontifice in causa fidei, solenniter, atq; ex officio definitur. Ita Amb. l. 6. in Luc. c. 9. Chrys. hom. 55. in Mag. Cyril. l. 4. de Trinitate.

§. 4. Ob.

§. 4. Obicit Sutilius, *scilicet* *acepit*, ergo ab alio, non
hinc summus Paterfamilias.

Repondeo. Deum esse Patremfamilias, Petrum
Oeconomum & Ianitorem: Non enim summus est
Petrus absolute, sed hominum, in hoc officio: Ideo
Vicarius. Sibrandus Petrum in proprio concedit dici
fundamentum. Quod verum est quia spirituale funda-
mentum metaphoricum est; & in hoc ipso genere fun-
damenti Petrus secundarium est, fundamentum, sed
in secundariis primum; cum enim sint duodecim fun-
damenta duodecim Apostoli, primum est Petrus. Si-
brandus: impium putat Eccleiam aedificari super Pe-
trum, nam ad facere eam super Christum, est Christo
per fidem inseri, at impium est dicere, eam Petru-
s fidem inferi, at fallit Sibrandus. Non enim
Christo per fidem tantum insita est Ecclesia, sed ab eo
regitur & sustentatur, alio autem modo a Christo, a-
lio a Petro, alio modo nos Christus, alio Paulus sal-
vos facit. Nihil magis Philosophia aut Theologia
aduersa, quam cum eadem Deo & creaturis tribu-
untur, censere eadem modo dici. Deus omnia
regit, alit, Dominus, Pater, iudex est. Patentes
etiam & Principes regunt, alit, Domini, Patres,
Iudices sunt, sed longe alio modo. Sic Deus Eccle-
siae fundamentum est, & alia fundamenta sustentat.
Terra fundamentum est aedificiorum, Deus terram
sustentat. Hæc go omnia f. uolu sunt, quando con-
stat, nomina creatori, & creaturarum communia,
multo aliter de creatore, aliter de creaturis dici. Quod
nemo in Categoriarum serie versatus ignorare solet.

§. 5. Insurgit Musculus, non posse ab uno totam
Ecclesiam regi, id ex Schismatidio libello Lutheri
de potestate Papæ sumpsum. Idem lensit Beza in Con-
fess. c. 5. artic. 3.

Respondet. Posse omnino; constitutis Patriar-
chis, Archiepiscopis, Episcopis, Presbyteris, vt vnius sit
cunigenitalis, ceteri in parte sibi commissa admini-
strant, non vi. Vic. iii. Pontificis, sed vt veri Episcopi.
Quod si singulare & immediata omnium cura aga-
tur, ne vnum quidem Episcopatum vnu admini-
strare posset. Paulus certè i. Corinth. ii. curam totius or-
bia Ecclesiarum gessit. Id vero in Monarchia etiam
scilicet et quam aristocratiæ, imo in plurium guberni-
atione vix est possibile, quomodo ex omni orbe
communione pati omnes potestate prædicti, vt res des-
piciant, quia apparuit Romanum Imperium eum el-
set amplissimum rectius ab uno, quam pluribus admi-
nistratum.

§. 6. Calvinus in Harmonia impetu fertur, sed ex-
trationes, & verum. Porro ne longior sim, quum illud
pauli intellexit nos pro certo & confessu habendum sit, non alibi
posse fundari Ecclesiam, quam in Christo solo, non sine sacra-
mento, alius fundamentum Papæ commentari est. Et
accipit quoniam per vno hoc nomine tyrannidem Papæ detesta-
ti, nos ducit, nullus verbo exprimuntur potest, quod in eius
gratiam sublatum fuerit Ecclesie fundamentum, vt aperte in-
fusurum animis absorbeat.

Respondet. Tum vero hominem depraevatum
est improbissimum, cum iniustitia & pietatis se cau-
samagre simular. Primo enim pro certo & confessu
accipio: solum Christum esse Ecclesie fundamen-
tum, seculapide angularem imum, cui tota structura
naturat. Deinde hoc fundamentum, eternum, immo-
bilis, omnipotens esse. Tertiò alia esse fundamenta se-
cundaria, creata, aedificium sustinentia, que tamen &
pars sunt aedificii, & primo fundamento innituntur.
Nam Apocalyp. 21. ver. 14. Duodecim ciniatis fer-
o, solymorum fundamenta sunt & illis inscripta duode-
cim nomina Apostolorum. Quo loco fundamenta
vocantur Apostoli, cuna nomina eorum inscripta sunt

Adami Conzen in Ewang. Tom. I.

lapidibus preciosis. Nec mirari decet, si Apostolos
fundamenta dicat Ioannes, cum Pignetius, quem
icit in eo loco Augustinus Marloratus, dicat *apostolos & omnes verbi Dei ministros illa fundamenta significari*: &
causam reddit: *Sunt enim inquit in medio populi puri-
tate doctrina, & vita integritate, diuina claritatis splen-
dorem emittentes.*

Quia Marloratus perfundamenta certum piorum
intelligit, vel etiam vt alii, promissiones & testimo-
nia Dei. Certum igitur esse debet, manente primo,
summo, immerso, in creto immobili, æterni, immu-
tabili, primo, inquam, fundamento Christo, alia
quædam fundamenta infinitis modis minoria in eodē
esse aedificio. Nec sacrilegum esse blasphemiam eorū,
qui id agnoscunt, qui Petrum, Linum, alios, funda-
menta agnoscunt, non magis a Christo in alium trans-
fere fundamentum, quam eos, qui in ministros Cal-
vinianos conferunt. Cur igitur sacrilegum os, ma-
ledicit sancti Patribus, qui fundamenta secundaria
agnoscunt, & non adiutus se Ioannem acculare, imo
in Spiritum sanctum blasphemum esse, qui duode-
cim fundamenta recenset? De loco ad Ephes. 2. vers.
20. dicam, cum eam Epistolam explicero. Hoc tan-
tummodo moneo, non esse Papam, aut Monarchas,

Qui Petrus
vocent sibi
damnum.

qui Petrum fundamentum in primi appellant sed fan-
tasticos martyres Cypri. n. Ep. 40. Deus vnu est, &
Christus vnu. & vna Ecclesia, & Cathedra vna super Pe-
trum Domini voce fundata. & Epistol. 71. Nam nec Petrus,
quem primum Dominus elegit, & super quem aedificavit Ec-
clesiam suam, &c. Eadem de unitate Ecclesie. Sic Mar-
cellus. 1. Epistol. Hilarius in Psalm. 131. Petrus primum
filii Dei confessorem appellat. & capite decimo sexto in
Matthæum. *Oin nuptiacione noui nominis felix, & Ec-
clesie fundamentum.* Ambrosius lib. vndecimo. de mi-
rabilibus Petri dicitur (Petrus scilicet:) *Eo quod primum
in nationibus fidei fundamenta posuerit, & tanquam Saxum
immobile, totu operu Christiani compagem, molemque con-
tinat.* Et sermon. 68. Sic Hieronymus lib. i. aduersus Iouianum. lib. i. aduersus Pelag. capit. 4. Augu-
stinus sermon. 5. de Petro & Paulo. *Dignum qui adi-
ficandi in domo Dei populus lapus esset ad fundamentum, co-
lumna ad sustentaculum, clavis ad regnum.* Athanásius E-
pist. ad Felicem, Concilium Nicenum primum, can.
39. Basilius ad cap. 2 Iai. & libri. 2. contra Eunomium;
Cæteros omittit, hos paucos citauit, vt appareat;
quales & quantos viros factilegæ blasphemæ reos
faciat.

§. 7. Wittakerus alio etiam argumento vituit.
Causa efficiens non est fundamentum; quia exter-
num aliquid est, fundamentum aedificio internum est.
Petrus est causa efficiens aedificii, non igitur funda-
mentum.

Respondet. In Metaphorice & architectum & fundamen-
tum idem esse. Deus mundum architectus est, eius fundamen-
tum est, qui si architectus, aut non si architectus, si sit caput. Hæc in
controveriam vocare est Sophistæ odi osam veritatis
vexatricem exercere, & Theologiam pueris ridendam
propondere. Quis enim si audiat Romulum esse Ro-
mani Imperii conditorem, non mox eodem modo
argumentabitur: ergo caput Imperii non est, non rex
igitur, sed regno suo exterius. Apagæ eiusmodi apia-
nas: anilia sunt deliramenta.

§. 8. Fundamentum esse Petrum Musculus negat.
Non potest esse, inquit, fundamentum, qui moritur;

Dd 3 nam

nam ædificiæ æterni perpetuum fundatum esse debet.

Respondeo. Apostolo eum contradicere, qui Ephes. 2. ædificatos nos ait super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, qui mortui sunt. Et Iohannes duodecim fundamenta agnoscit, alioquin et Christus fundamentum esset, mortuus enim est; Multo minus ministri Calumianorum, moriuntur enim & illi. Moriuntur quidem Pontifices, sed fundamenta manent, dum Successor in potestate mortuivenit.

§. 9. Deinde obicit: Si Petrus fundamentum, cur non Antiochenæ Ecclesiæ illa prærogativa manet, Nam ibi etiam Episcopus fuit.

Respondeo. Petrum ipsum causam esse, qui iussu Domini Cathedram Antiochiae Romam transtulit, & Romæ sibi Successorem constituit, audiendus hac in re Augustinus, Epistola 16. Si ordo Episcoporum sibi succendentium considerandus est, quanto certius & verius ab ipso Petro numeramus, cui ratione Ecclesia figurantur Dominus ait. Super hanc Petram adificabo Ecclesiam meam, & porta inferiorum non vincent eam. Petrus enim successus Linus; Lino; Clemens; Clementis; Anacletus; Antonius; Eusebius; Eusebius; Alexander; Alexandre; Sacerdos; Sacerdotis; Sixto; Thelephorus; Thelephorus; Hyginus; Hyginus; Anicetus; Aniceto; Pius; Pio; Soter; Soteri; Eleutherius; Eleutherius; Victor; Victor; Zepherinus; Zepherino; Calixtus; Calixto; Urbanus; Urbanus; Pontianus; Pontianus; Antherus; Anthero; Fabianus; Fabiano; Cornelius; Cornelio; Lucius; Lucio; Stephanus; Stephano; Xystus; Xysto; Dionysius; Dionysio; Felix; Felici; Eutychianus; Eutychiano; Hain; Hain; Marcellinus; Marcellino; Marcellus; Marcellus; Eusebius; Eusebio; Miltiades; Miltiadi; Sylvester; Sylvestro; Marcus; Marco; Iulius; Iulio; Liberius; Liberio; Damasus; Damaso; Siricius; Siricio; Anastasius. In hoc ordine successione nullus Donatista Episcopus invenitur. Sed ex transuerso ex Africa ordinatum miserunt, qui paucis praesidens Africis in urbe Româ Morsen- sium vel Cuzipitarum vocabulum propagauit.

Augustinus dubitauit de loci expositione, de Petri principatu nequaquam. Quæstionum veteris & novi Testamenti. quæstio. 75. Dicunt ergo Exactores didrachmam ad Petrum Apostolum. Magister vester non soluit didrachmam, &c. Quo dicit, Magistrum, ut pro omnibus discipulis solueret, conuenerunt. Salvator autem cum profeta & Petro dari iubet, pro omnibus exoluissse videtur: qui sicut in Salvatore erant omnes causa Magistri: ita & post Salvatorem in Petro omnes contineri. Ipsum enim manifestum esse caput eorum, ut pastor esset gregis dominici. Nam inter cetero dicit discipulis, vigilate, & orate ne inretias in tentationem.

Et Petro dicit, Ecce Satanus expostulauit, ut vos ventilet sic tritici: ego autem rogauit pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirmas fratres tuos. Quid ambigitur: pro Petro rogabat, & pro Iacobbo & Iohanne non rogabat, ut ceteros taceamus? Manifestum est in Petro omnes contineri: rogans enim pro Petro pro omnibus rogasse dignoscitur: Semper enim in præposito populus aut corriputit, aut laudatur. Quia & alio loco dicit, Ego pro his rogo, quos mihi deditis Pater, & vobis, ut vobis ego sum, & ipsi sint mecum. Tractat. 56. primum dicit Apostolorum: de Baptismo. libro secundo, capite primo. primatum illi concedit.

§. 10. Denique aliam sententiam Augustini obtendunt Tractat. 50. in Ioan. Augustinus ita disputat. Quomodo intelligendum est, me autem non semper habebitis? Nolite expauscere. Iudeus dicitur est. Quare ergo non dixit habebitis, sed habebitis? Quia non unus Iudeus. Vnus malus corpus malorum significat, quomodo Petrus corpus bonorum, imo corpus Ecclesiæ, sed in bonis. Nam si in Petro

non esset Ecclesia. Sacramentum, non ei diceret Dominus; Tibi dabo claves regni colorum: quæcumque soluerit in terra, soluta erunt & in celo: & quæcumque ligauerit in terra, ligata erunt & in celo. Si hoc Petrus tantum dictum est, non facit hoc Ecclesia: Si autem & in Ecclesia fit, ut quæ in terra ligantur in celo ligentur: & quæ solueruntur in terra solueruntur in celo: quia cum excommunicat Ecclesia, in celo ligature excommunicatio: cum reconciliatur ab Ecclesia, in celo soluitur reconciliatio. Si hoc ergo in Ecclesia fit, Petrus quando claves accepit, Ecclesiam sanctam significauit. Si in Petri persona significati sunt in Ecclesia boni, in Iudeo persona significati sunt in Ecclesia mali: ipsis dictum est, Meatum non semper habebitis. Quid est enim non semper? Et quid est semper? Si bonus, si ad corpus pertinet, quod significat Petrus: habes Christum & in presenti, & in futuro. In presenti per fidem, in presenti per signum, in presenti per baptismatis sacramentum, in presenti per altaricubum & potum, &c.

Hic Augustinus aliud non docet, quam Petrus significasse corpus bonorum, sicut Iudeus malorum. In Petri dicit esse lacramentum Ecclesiæ, non quæ non veritatem ceperit Petrus potestate clavium, sed quia & caput, & unum Ecclesiam proinde reprecentans accepit. Sicut Iudeus mali ita significat corpus malorum, ut non metaphorice, sed vere proprieque Dominum prodiderit. Ita Petrus corpus bonorum, ut vere proprieque claves accepit. Non est hoc Petrus tantum dictum, ut priuato, sed Petrus ut capit, ideo omnibus Successoribus in Ecclesia futuris. In Ecclesia autem fieri dicit, & Ecclesiam dicit excommunicare, cum tamen id Antistes non populus faciat. Discite dixit Tractat. 124. in Ioan. Hoc agit Ecclesia spe beata in hac vita eternitatem, cuius Ecclesia beatus Petrus Apostolus, propter Apostolatus sui primum gerens figuratam generalitatem personam. Tantum igitur abest, ex figurata generalitate, quæ in Petro erat, Augustinus primum aut potestate tollat, ut potius ex primitu generalitate figuratam probet. Ideo enim gerebat personam Ecclesiæ, quia caput erat. Quemadmodum Rex totius regni potestatem, dignitatemque reprecentat.

§. 11. Petrus fundamentum est, non folus, sed etiam alii Apostoli, sed ille fundamentum proximum Christo, claves ille accepit hoc loco, sed accepit potestam Apostoli, sed minore potestate, ut potestam quam Petrus fuerint subiecta. Claves Petri, ut primitum habuituro dedit, non ceteris eodem modo. Imo cum illis ligandi & soluendi potestatem conferat, clavum mentionem non habet. Apostoli fundamenta sunt Apocalyp. 21. Ephes. 2. Nam ipsi Ecclesiæ plurimas fundarant, docuerunt, rexerunt, & eodem modo nunc quoque, sed modo inferiore Episcopi, Martyres, aliique, qui gentes conuerterunt, fundamenta dicuntur, non tamen Apostoli aequaliter, ut ne ceteri Apostoli Petru. Nam ceteri legati fuerant, & Pastores, Petrus autem, & omnium aliorum, & aliorum pastor ordinarius, quo interposito ipsi etiam fundamenta sunt.

§. 12. Sententiam communem fuisse, super Petram, quæ Petrus est Ecclesiam adificatam esse, testatur Augustinus. Hoc ipsa Petrus Ecclesia canente culpam diluit. Bell. 1. c. 10. de Pontifice citat Origenem, Athanasium, Baius, Chrysostomum, Hilary, Hieron. Aug. Maximum, Leonem, Anacletum, Marcellum, Pium, Iunium.

VERVS 19.

Et tibi dabo claves regni celorum. Et quodcumque ligaueris super terram erit ligatum, & in celis, & quodcumque

cung, solmeris super terram, erit
solutum in cœlis.

QVÆSTIO I.

Quæ claves regni celorum?

§. 1. Claves potestatis & imperii insigne esse ne in dubitatur; cui igitur claves regni celorum commissa sunt, ille admittendi in cœlum habet potestatem. Hoc loco potestatem promittit, postea Ioh. 21. 15. dedit. Sic Ifa. 22. Eliacimo imperium promittitur his verbis: Er dabo cladem domus David super humerum eius, & aperim, & non erit qui claudat, & claudet & non erit qui aperiat. Sic Christ. Apoc. 3. Habet cladem David, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Clavum sane traditio, & economia & imperii est oblatio, aut cuius cum vicaria potestate administratio: Soluere & ligare est effectus clavium.

§. 2. Chytreus ligare, esse ait excommunicare & pronunciare ira Dei obnoxium. Soluere, remissionem peccatorum annunciare. Alii ligare, esse peccatorum coercere. Beza, Hoc fieri Euangelio, quod sit in salutem omniscientem, & odor mortis illis, qui pereunt. Infusse Calvinius l. 4. Instit. c. 11. 1. ad solum verbi ministerium hanc potestatem coarctat, cum tamen eodem libro c. 12. 1. ad excommunicandrum extendat. Quod si docendo soluunt, non docendo ergo ligant, quod non modo Apostolis, sed omnibus etiâ mulieribus conuenit. Paulus Corinthiū ligavit, 1. Cor. 5. Non docendo, aut tacendo sed diabolo tradendo. Ex Matth. 23. & 18. ligare est præcipere, aut aliquid iuris distinctionis exhibere, qui ergo solutionem & ligationem sola doctrina defluunt, quod si verum est, nihil aliud Apostolis quam Pharisæs & Scribis concessum est, nam & illi docerunt, multi etiam hodieque docent, qui tamen hac potestate carent. Discipuli septuaginta ad docendum publice missi sunt, nec tamen claves illis dant, aut soluendi ligandique potestas qualis Apostolis.

§. 3. Ample complexus est omnia Christus, nō enim tantummodo dixit: Quemcumq; soluerit, sed quodcumq; soluerit, vt non modo ad homines & peccata referantur, sed leges etiâ & interd. cta: lex enim à magistratu Ecclesiastico non minus ligat & obligat, quam civilis. Iba Bellat. 1. 4. de Pontifice c. 16. Saraua libro de diuersis ministrorum gradibus heresim illam licet Calviniānam refutat eumq; Britannia sequitur. Quæ hac in re vmbra veteris Ecclesiæ sequitur, quam Saraua pag. 437. depingit. [Anglicana Ecclesia in 24. Episcopatu, tuis duis est, habetq; duos Archiepiscopos. Centuarien & Eboracen. Qui vt Christi Domini serui, & pastores & Episcopi sunt suarum Ecclesiarum, cum inspectione & cura vicinatum tue prouincie dce. sc. Quatenus autem regni ciues & subiecti sunt Regina, secundum leges huius regni, inter Pares & Proceres numerantur. Quæ duo cum Domini præceptis non pugnare, vt idem homo vtrumq; personam cum bona conscientia nequeat sustinere, alibi disputauit: illud nunc tantum non esset controvolum adsumo. Sed prius de Episcoporum, & Archiepiscoporum Anglicana Ecclesiæ officio dicam: postea quem honoris gradū in regno teneant paucis tangam. Episcopo praeter Pastoris & Doctoris in Ecclesia Christi munus, de quo non est controversia, totius Ecclesiæ sua diocesis, eos gubernatio commissa est: ad ipsius functionem pertinere præcedente vita morumque examine, ministros Ecclesiæ ordinare, tam diaconos, quam presbyteros. Verum quia quibusdam ratio ordinationis presbyterorum Anglicana Ecclesia improbat, tanquam in eas iure priuatur Ecclesia; lectorem admonitionis

cupio, nō sine calumnia id dici: sed consensum Ecclesiæ in creatione omnium ministrorum Angliae intercede- derelonge granissimum. Nisi forte lete cuiquā videa- Potestatur, quod lege sanctum est à regia maiestate, rogante Anglico- vniuersa nobilitate cleroq; & populo: & non con- sisse Ecclesiam dici possit in creatione ministrorum, pérum.

quam lege lata probauit, & ratam habuit: hic ego in- dicum & modestiam require: iudicium vt recte de latibus legibus indicent; modestiam ne suum priuatum judicium temere präferat iudicio totius regni & Ecclesiae. Nam hodie non tam in regnis & rebus publicis Christiani orbis versantur Ecclesiæ, quam ipsa regna, & res publicæ sunt Ecclesiæ, visibiles (inquam) & exterae, in quibus boni cum malis, electi cum reprobus permixti sunt. Spectat præterea ad officium Epi- scopi, loca sacra, in quibus conueniunt Christiani ad publicas preces, & sacramentorum perceptionem si militer & cœmiteria sepulturae fidelium consecrare, pueros catechisatos examinare, aut examinatis eo präfente, & ipsius iussu manus imponere, & eis bene precati, beneficia conferre, präsentatos vel nominatos instituere, & institutos inducendos, vel in posses- sionem mittendos mandare, beneficio, ut vacantium fructus sub tuto sequestre ad vium proximi successoris colligendos & custodiendos mandare, congruam portionem vicario assignare, literas dimissorias vel testimoniales concedere, diocesis suam per se, vel vicarium suum, tempore legibus constituto, & per ar- chidiaconom etiam bis in anno visitare, & Ecclesiasticis censuris, quicquid tam ab Ecclesiæ ministris peccatur, quam à populo, pro dilecti & personæ re- tione corrigerre: quia multa tolerantur in laicis, quæ non sunt dissimilanda in Ecclesiæ ministris. Speciati tangere ea, quæ apud iudices Ecclesiasticos di- ceptantur mitto. Habet enim præter iudicia eorum, quibus violatur religio & vita Christianæ integritas, quædam ex huius regni consuetudine & legibus; quæ apud alias gentes, mere habentur ciuilia: cuiusmodi sunt dispositiones testamentorum, & bonorum ab intestato relictorum. Ad Archiepiscopum præter suæ diocesis curam pertinet, prouincia sua dioceses certis temporibus, legibus & consuetudine constitu- tis visitare. Item appellationes in inferioribus iudicibus admittere: & si quid contra ius & leges Ecclesiasticas erratum sit, iudicium rescindere, aut emen- dare: si bene est iudicatum, sententiam laram con- firmare, consecrare electos episcopos, prouinciale synodum iuxta prescriptum regium contuocare, & Synodo præsidere, eamque moderari, & ultimum ferre suffragium. Et in his omnibus (vt ante plures monui) nihil Episcopi, nec Archiepiscopi possunt con- tra leges, aut sine legibus: vt miter quosdam potesta- tem vndeque alligatum legibus finitamque vocare ty- rannidem, aut dominationem: nisi forte ipsæ leges displiant, & tyrannicæ cuiquam videantur, vt quæ aut iniquæ sint, aut verbo Dei repugnant: quod prius esset euincendum. Sed hoc tam difficile erit, quam facile gubernatio Episcopalis bonis alligata legibus tyrannis & dominatio dicitur. Ad Archiepiscopos & Episcopos spectat Ecclesiasticarum regularum custo- dia & cura, vt omnia decenter & ordine secundum verbum Dei & Ecclesiasticas regulas in Christi fiant Ecclesia, & censuræ ecclesiasticas mali coerceantur, & in officio continantur. Censuræ autem ecclesiasti- cae hæ sunt: Monitio, interdictio à sacris. Suspensio vel ab ingressu Ecclesiæ, vel à percepcione Sacra- mentorum, Excommunicatio, Anathema contra hæ- reticum pertinacem. Haec censuræ communes sunt, tam contra presbyteros, quam laicos. Ministris ve- to Ecclesiæ peculiares censuræ sunt, suspensio ab officio simul & beneficio, deprivatio, depositio, &

„quæ duplex est, verbalis per sententiam, & realis per degradationem. Et hæc quidem omnia sunt secundum leges Ecclesiasticas tam communes, quam municipales, publice auditis partibus, & tota examinata causa finitur negotium; non ex arbitrio unius Episcopi aut Archiepiscopi, sed iuris & legum. Si quis gravari se sententia Episcopi putet, appellare ad Archiepiscopum potest. Quod si etiam sententia Archiepiscopi iniqua videatur, ad delegatos regis maiestatis, iudices in causis Ecclesiasticis concessum est pronounceare.] An hæc sunt eorum, qui potestatem Apostolicam, ad solum docendi restringunt. Ecce quam multa illis permittit, imo imponit Adrianus Saravia, ipse rex & procerus regni, quæ alii negare solent. Quid autem est, quod addi possit, nisi ut ad vitandum schisma uno sint sub capite, quod etiam prouiderunt reges, cum se caput visibile Ecclesiarum suarum constituerunt.

Interpreatio scripturae ad claves pertinet.

§. 4. Claves non prædicandi tantum Euangeli, soluendi, ligandi, sed etiam scripturam interpretandi continent facultatem. Non enim potest Euangeliū rite annunciarī, si non est illa nisi flexibilis, & quæ falli ac fallere potest auctoritas; quæ præcōnes diuinī verbi nitantur. Cum enim inter tot ludiātūm calumnias, gentium irrisus, hæreticorum errores, Perti veritas explicationis scripturarum tenenda sit, idque cælo aperiendo maxime necessarium sit, tam salubri eum Christus potestate instruere debuit. Si enim clavis sententia caret, si eius sententia ambigua est, clavis regni cœlorum, non nisi ex parte accepit. Quid autem doctrina boni præfusis aliud continet, nisi scripturam, & genuinum eius, ac germanum illius sensum, qui propria interpretatione non colligitur, sed Spiritus sancti inspiratione. Nec in primis illa dumtaxat Ecclesia hoc necessarium fuit: sed multo magis post mortem Apostolorum, cum insurrexerunt lupi rapaces, & circa extrema tempora, cum abundabit iniquitas, & refugeset charitas multorum. Clarissime id nobis Augustinus, de utilitate credendi. Quoniam Christum ipsum quomodo apparet hominibus voluit, qui ista etiam vulgaribus oculi visus esse predicatur, ego non vidi, quibus de illo crediderim, ut ad te iam tali fide præstrætus accedam, nullus me video credidisse, nisi populorum atque gentium confirmatae opinioni, at fame admodum celeberrime. Hos autem populos Ecclesia Catholica mysteria usquequaque occupasse. Cur non sicut apud eos potissimum diligenteris requirram, Quid Christus præcepit, quorum auctoritate commotus, Christum aliquid utile præcepisse credidi? Tunc mihi melius expostus es, quid illi dixit; quem satis aut esse non putarem, si abs te (solum) mihi hoc commendaretur credendum? Hoc ergo credidi. Ut dixi, fame, celebritate, consensu, veritate, roburata. Vos autem tam pauci, & tam turbulenti, & tam noui, nemini dubium est quin nihil dignum auctoritate prostratis. Quis sicut ista tanta dementia est? Illis (Catholici) crede Christo (seu scriptura) esse credendum & a nobis disce quid dixit. Cur obsecro te? Nam si illi deficerent, nec me quicquam docere possent, multo facilius mihi persuaderem, Christus non esse credendum, quam de illo quicquam, nisi ab illis, per quos ei credidissent, discedendum, &c. Et infra rursum: colibz tandem (o Hæretici) pertinaciam, & nec scio quam indomitam propagandi nominis libidinem: & more potius, ut huius multitudinis primates queram, & queram diligenteris ac laboriosissimi. Ut ab his potius de his literis aliquid disceam; qui si non essent, discedendum omnino esse nescirem. Tu vero in latebris tuas redi, nec quicquam insidiare, sub nomine veritatis quam conaris eu admovere, quibus auctoritem ipse concedas. Ita Augustinus contra Manichæos, nos contra Lutheraeos.

Inter tam varia documenta a cœlo auctorita, inter tot errores, & laceratum omni improbitate non modo scripture sensum, sed etiam texum, opus est au-

toritate, quæ tanquam diuina clavis veritatis ostendat. Hæc Petrus promissa est & data, cum peculias risilli gregis vniuersi cura commissa est. Hæc data est in suo principe toti Ecclesiæ, ut ab ipso videat sensus scripturarum aperiti & Pseudo propheta fugiat. Petrus porto sunt, quæ Wittakerus, Hunnius, Sibarius in contrarium obiiciunt, & a nostro Iacobo Gressero doctissime refutata in defensione, l. 3. c. 6. Bellarmine de verbo Dei. Et in appendice ad 3. lib. Bell. contra Rullum, qui imperitissime negabat, ius, auctoritatemque, controvercis decidunt, scripturæque interpretandi clavem esse. Manet certe argumentum feretur & adamantinum Iacobi Gresseri in Colloquio Ratisbonensi propositum: *Omnis iudex iudicat dicere sententiam, ut altera pars euidenter sciat, se causam obtinuisse, quantum est ex parte huius iudicis, altera, sciat, quae causa, sine in parte, sine in parte. Sed sacra scriptura, & Spiritus sanctus loquens per hanc scripturam, illud non potest ex sua parte. Ergo non est iudex. Et illud est feretur argumentum & adamantinum, quod non solueretur in æternum. Nec responsio Horatiana, quicquam ad rem facit. Spiritum sanctum ita obligare animum alterius partis, ut vicisse credit, alteram in extremo dñe iudicil cogitat. Hoc enim non est controvercis finem imponere sed fortere, debet enim Deus, qui causa eadis, agnoscere se credisse, si vni partis non indicat, nisi in die iudicis, non sicut sententia illum diem, nec scire potest, quia iudicaret, & causam suam integrum esse putat, donec sententiam audiat, quod non sit nisi extremo. Quantum est Reipublice perturbatio, si in causa ciuii index Victoriae parti sententiam declararet, quia illa se causam obtinuisse euidenter sciret, Victoria nihil indicates, sed differret ad extremum diem iudicis? Quomodo victa Victoriae credaret, si illa dicaret se obsignata in corde Victoriae sua, alteram partem in extremo iudicis die sensum? Itaque ad priuatum Spiritus nos renoueat & cum auctoritate Ecclesia scripturam interpretari tollunt, ipsam scripturam eneruant. Cum enim scripturam hoc iudicare existimas? Quia, inquit, Spiritus sanctus obsignavit me de certitudine in corde meo. Vnde scis corpus Christi esse omnipotens, humanitatem eius omnipotentem? Quia hunc sensum esse scriptura Spiritus sanctus obsignavit in corde meo, ad Spiritum igitur priuatum omnianuentur & ille est iudex, seu idolum vniuersumque.*

§. 5. Caluinus solutione sola peccatorum remissio definit. Respondeo. Soluere & ligare, habere claves, amplius est, quam remittere, vel restringere, scilicet, nam est etiam imperare, excommunicare, Sacra menta conferre, ut iam ante ostendi. Quod de verbo reconciliationis habet, suoloco exponetur, non enim sola concio reconciliat, sed fides, spes, peccatorum charitas, quæ ex concione gratia adiutice confluunt.

Quid vero collatum est Apostolis, si retinere peccata, est declarare eos, qui sunt obstinati, eternis non mancipandos. Hoc scriptura, hoc mulier, hoc quilibet fidelis facit. Fide enim credendum est, omnes obstinatos in peccato perituros, si vero tantum soluta denunciant, iam ergo ante in cœlo soluta erant, non ergo in cœlo solutur quod ille soluit in terris, sed è contrario, quod in cœlo solutum erat, illi declarant solutum in terris, inuertunt igitur sententiam Christi dicentis, *Quod solueris super terram, erit solutum & in celo.* Hunc errorum etiam detestantur Caluiniani, in Anglia plerique, qui Putitanus non sunt. Queritur magno pere Adrianus Saravia lib. de Variis Ministrorum Euangeli gradibus, primatum tolli, & veterem ordinem seruandæ disciplinæ nec essarium. Et homines sub seculi ita comparatos, ut totum Ecclesiæ ministerium ad nos.

ad iudicium Euangelii prædicationem redactum cu-
pant, in prefat. Videatur &c. 4. vbi de diversa po-
testate Apostolorum, & 70. discipulorum rem multis
exponit.

Q VÆSTI O I I.

Cui Claves data sunt?

¶ 1. A deo ex natura sermonis clara sententia est, vt
ante nostrum tempore heres nemo dubitaret.
Christus enim eaute, circumspetit, & quasi legū for-
mulis, rem ita circuncauit, vt nulla appareat posset
occasio dubitationis. Tu es, inquit, Petrus, tu es filius to-
na, beatus es, iibi nō caro & sanguis reuelauit. Tibi Petro,
filio Ioseph, beato, à parte reuelationem habenti, tibi,
inquit, dabo claves regni cælorum. Petrus igitur si non
dedit, sed aliter, quid sincere. Vere, literaliter, in scri-
ptura nobis exponitur? An Petrus haec a diensi i-
bat sibi non dandum, quod daturum dicebat Christus?
Exinde hoc sciebat? an sermonem parabolam
cum esse putabat, an non cum dixit: Vnde post me Sa-
tana, dūcum Petrus incepisti, & beatus es, non dūcum est
Petrus confitenti? Quorsum tandem illa verba. Et ego
dico tibi: Nonne Petro illa dicta sunt?

¶ 2. Accepunt quidem & alii claves, sed non eo
modo quo Petrus. Eaque erant qua Apostoli, sed
Petrus caput, vt schismatis tolleretur occasio. atq; hoc
est quod ait Hilarius, Petrum confessione sua locum
supereminentiorem meruisse. Non modo illa est Ca-
tholicorum, sed etiam aduersariorum multorum sen-
tentia. Adrianus Satana, Petrum præfuisse Apostoli dum
Ierosolyma manerent. Pag. 85. [Quod ad Apostolos
attinet qui simul aliquamdiu Ierosolymis vixerunt,
certi ceteri Domino non fuisse creatos vt simul eodem
loci, sine regionis vniuersitate, sive verbis manerent: quam ob-
tem collegio aliquæ præfici nihil necesse fuit. Tamen
quando simul vixerunt Ierosolymis, vnumquem-
plam tunc præfuisse collegio duodecim Apostolorum,
non est absurdum: quod cum obstinatus negatur, nis-
hili bona causa contra Romanum Episcopum iuatur.
Quis vnguam conuentu vidit aut ceterum conuenisse,
in quo non aliquis præsederit, qui quæ agenda essent
proponeret, & sententias roget, atque suffragia col-
legat? Quod etiam si Petrus delatum fuisse à colle-
gio Apostolico, cum præcis Patribus dicamus, nil ea
re cuius Romani Episcopi datur, vnde suam tyranni-
dem debilitat: fuit enim hoc in Petrus temporarium,
& disceptus Apostoli finitum.]

¶ 3. Contra illam tam clara, tamen calumnia inuenit
obectionem. Ecclesia inquit illa data sunt, cuius per-
sonam generaliter Petrus, Petrus data non sunt, Calu. I. 4. Insti-
tut. c. 9. 5. Lutherus de potestate Papa. Vide Danæum,
Wittak, Sutiniuum Iunium. Ecclesia sine dubio data
sunt, quia illi, qui Vicarii Christi, fuitus erat, pro-
mota & data sunt, qui ipse Ecclesia reprobatur, tan-
quam Vicarii, & aspectabile, post Christi assumptionem,
caput, Ecclesia commodis, & saluti totum hoc,
quod promisit Dominus, datum est: sed datum est in
Petro, & per Petrum, sic cum Apostolis dicitur est:
sicut spiritum sanctum, quorum remiserit peccata remissa
sunt, & quorum retinuerit retenuta sunt. Data est illa potes-
tatis Ecclesia, sed data est tamen Apostolis, cur non ergo
Petro datum est, quod hic promittitur? Quamuis
autem Petrus Ecclesia typum gessisse concedamus,
non tamen ideo illa non accepit, quod daturum se
Christus appromisit. Tibi dabo, inquit, Dominus, non dicit
Ecclesia dabo, vt illa tibi der. Nam postea ipse Petrus ipse
dedit, non dedit Ecclesia, vt Petrus ipsa porrigeret. Pa-
scere oves meas, inquit, pascere agnos meos. Et cum Apostolis
dixit. Accipite spiritum sanctum, &c. nō dedit Eccle-
sia seu oibus, vt pastores ipsæ instituerent ac potesta-

tem donarent, sed ipse Apostolis. Imo si totius Eccle-
siae persona sustinuit, & sic accepit, ipse certe primario
accepit, non enim legatus ab Ecclesia constitutes erat,
vt cum nuncius mititur, vt nomine Domini feudum
accipiat, nec enim illi dicitur: Tibi dabo feudum, sed
Domino tuo. Caluus sui erroris parum est memor:
in harmonia enim docebit agere de publico mune-
re Christum, hoc est de Apostolatu. Petro ergo claves
data sunt: nam illi datus Apostolatus, vt eo munere &
dignitate fungerecur, & se, ac gratiam collatam Ec-
clesiae impenderet. Nam Apostolatus non est datus
proprie Ecclesiae, cum Apostolus, hoc est legatus sit ad
Ecclesiam Petrus, sed dicitur datus Ecclesiae per Petrum
quia illius virilitati seruit. Contra veritatem tamen
obstrepunt. Post hanc promissionem Apostolus adhuc
dubitavit, quis eorum videbatur esse maior. at si hoc loco Petrum
principem constituit, ambitio & contentio causa sublata e-
rat, sed neque Christus illis responderet; Petrum esse principem,
sed humilitatem admonet. De lite illa Matth. 18. Marci 9.
Luc. 9. & 22.

Respondeo. Apostolos nō ignorasse aliquem fore
maiores careris, nec hoc in quaestione venisse. Sed
quis ad hoc fastigium cœcludens esset, nec Christus hoc
repudiavit, sed qualem esse velit maiorem, describit. Qui
maior est in vobis, sicut sicut minor, & præcessor, sicut ministrator.
Cur autem de Petro non intellexerunt? Respon-
deo. Ipsos vtrumq; intellexisse, Petro dari principatū,
& idcirco disputatione, ex ea enim suspicione contentio
nata videtur. Interim dum Petrus Satanas appellatur,
dum in Ioannem propensionis animus ostenditur, dubi-
tare ceperunt, nec forte verba Christi, vt rudes erant,
satis expanderunt. Et profecto plurima quæ clare &
diserte dicebantur, non attenderunt, non intellexerunt.
Si ex dubio discipulorum de verbis Christi faci-
cienda est conjectura, negandum etiam fuerit Dominum
de sua eos passione præmonuisse. Ipsi enim nihil
horum intellexerunt.

¶ 4. Obiiciunt tamen Petru. Si claves Petru datae
sunt, quo illo mortuo peruererunt: si perierunt, nemo
sunt soluti: si in ecclesia manerunt, Ecclesia igitur da-
ta sunt, & illa successori donat. Vnde enim ille habet?

Respondeo. Facile esse dissolutionem nodi vul-
garis. Petru moriente illius potestatē, quæ illi singularis
erat, interire, electo successori rursum eam à Christo cō-
ferri, non noua lege, sed veteri instituto. Vicarii morte
eius potestas defuit, alteri eadē à rege confitetur. Hinc
Danæi, Pouelli, Wittak, Sutlini, Lunii seurilia, &
familia facile redarguntur. Danæus suspicatur claves
mortuo Petru ad Christum reuolare. Wittak. Christi
Petru claves dare, Petrum Christo, Papæ Christum. Claues no-
nus Ponti-
sex à Chri-
sto accipit.

¶ 5. Contra illam tam clara, tamen calumnia inuenit
objectionem. Ecclesia inquit illa data sunt, cuius per-
sonam generaliter Petrus, Petrus data non sunt, Calu. I. 4. Insti-
tut. c. 9. 5. Lutherus de potestate Papa. Vide Danæum,
Wittak, Sutiniuum Iunium. Ecclesia sine dubio data
sunt, quia illi, qui Vicarii Christi, fuitus erat, pro-
mota & data sunt, qui ipse Ecclesia reprobatur, tan-
quam Vicarii, & aspectabile, post Christi assumptionem,
caput, Ecclesia commodis, & saluti totum hoc,
quod promisit Dominus, datum est: sed datum est in
Petro, & per Petrum, sic cum Apostolis dicitur est:
sicut spiritum sanctum, quorum remiserit peccata remissa
sunt, & quorum retinuerit retenuta sunt. Data est illa potes-
tatis Ecclesia, sed data est tamen Apostolis, cur non ergo
Petro datum est, quod hic promittitur? Quamuis
autem Petrus Ecclesia typum gessisse concedamus,
non tamen ideo illa non accepit, quod daturum se
Christus appromisit. Tibi dabo, inquit, Dominus, non dicit
Ecclesia dabo, vt illa tibi der. Nam postea ipse Petrus ipse
dedit, non dedit Ecclesia, vt Petrus ipsa porrigeret. Pa-
scere oves meas, inquit, pascere agnos meos. Et cum Apostolis
dixit. Accipite spiritum sanctum, &c. nō dedit Eccle-
sia seu oibus, vt pastores ipsæ instituerent ac potesta-

tem donarent, sed ipse Apostolis. Imo si totius Eccle-
siae persona sustinuit, & sic accepit, ipse certe primario
accepit, non enim legatus ab Ecclesia constitutes erat,
vt cum nuncius mititur, vt nomine Domini feudum
accipiat, nec enim illi dicitur: Tibi dabo feudum, sed
Domino tuo. Caluus sui erroris parum est memor:
in harmonia enim docebit agere de publico mune-
re Christum, hoc est de Apostolatu. Petro ergo claves
data sunt: nam illi datus Apostolatus, vt eo munere &
dignitate fungerecur, & se, ac gratiam collatam Ec-
clesiae impenderet. Nam Apostolatus non est datus
proprie Ecclesiae, cum Apostolus, hoc est legatus sit ad
Ecclesiam Petrus, sed dicitur datus Ecclesiae per Petrum
quia illius virilitati seruit. Contra veritatem tamen
obstrepunt. Post hanc promissionem Apostolus adhuc
dubitavit, quis eorum videbatur esse maior. at si hoc loco Petrum
principem constituit, ambitio & contentio causa sublata e-
rat, sed neque Christus illis responderet; Petrum esse principem,
sed humilitatem admonet. De lite illa Matth. 18. Marci 9.
Luc. 9. & 22.

Respondeo. Iam nimio paritatis studi o illum,
quod hereticis necesse est, in blasphemiam reuolui.

Sic o-

*Apostoli
Christoim-
pares.*

322

Si eodem modo, hoc est pari potestate, Christo ergo pares Apostoli: Ecce ne Petro sit primatus, Imperium Christo admittit. Christus sumiam habuit potestatem & dominium, Petrus sumiam, sed ministeriale, summa illius seruam, sed inter hominum potestates sumiam. Nam vnde Chrysostomus ait, his verbis: *Petrus constitutus est Pastor, & caput Ecclesie.* Et Eusebius l. 2. hist. c. 4. Petrum appellat *καρπον καὶ μέρον τῶν Χριστιανῶν, καὶ τῶν λειπόντων πατέρων, καὶ φυλάκων & ἡρώων.* *Fortem & magnum Apostolorum principem, & generosum Dei Ducum.* Ducem, aduocatum, os Apostolorum vocare solent. Nazianzenus ordine primum fuisse ait. Et Cyrillus, vocat principem excellentissimum Apostolorum, *Cyrillus Alexandrinus, caput.*

§. 5. Ridiculum porro cauillum est eiusdem Lutheri ex Rom. 4. Abrahamo credenti fides reputata est ad iustitiam, ita & omnibus credentibus reputatur ad iustitiam. Ita etiam Petro constitenti promissa sunt, omnibus ergo credentibus datae sunt claves.

Respondeo. *Quis enim nō pūtēt hominem illum Bachaūal agere? simili formā est argumentum.* A-
Non omni- brahā obediens promissum est semen benedictū ter-
bus creden- ra sancta, ergo omnibus Christianis. Si omnibus con-
sibus data- sentibus datae sunt claves, omnes soluunt & ligant,
claves. etiā mulieres, vbi remanet tandem ministerium? Errat autē imperitia, qua fit, vt non distinguat inter effectus proximos & remotos, necessarios & contingentes. Fi- dem veram & viuam ex Dei ordinatione semper iustitia sequitur, sic Abraham, sic omnes sunt iustificari. ob eandem fidem Abraham promissa est posteritas, terra Palæstina, reges ex illius posteris, hoc non est ex natura fidei, sed speciali decreto Dei. Sic etiam fides & confessio Christianorum iustitiam parit, non autem potestatem in Ecclesia, non claves, non soluendia aut ligandi facultatem.

§. 6. Quod Petro datū est, ad Successores pertinet, semper enim homines semper peccatores futuri erant, qui vel paenitentes solvendi, vel contumaces ligandi erant. Rid culū plane foret, ad solā paucorum annorum Ecclesia illa beneficia restringere. Nam posteris eadē sunt necessaria, qua primis, vt ante expolui. Philippos non abhoruit a restituenda Episcoporum potestate, quoctā zelotas exacerbauit, ita ad Lutherum de Sacra Mōna magnopere queritur, neutiquam amenter ea de re secum expostulasse. & in historia Confess. Augustanæ, p. 303. Buceius de vi & vsu ministerii. *[Tertia] disciplina clericalis pars est subiectio peculiares,* *qua clerici gradus & ministerii inferioris se subiecti sunt illis qui sunt in ordine, & ministerio superiores.* Hanc disciplinam docuit Dominus nos, & exemplo suo, qui dīcipulos suis futuros doctores electorum Dei, per vniuersitatem orbē, peculiares ad hoc mutuus magisterio & quadam domestica disciplina instituit, quem imitati Apostoli suis quoq; discipulos vnuquisq; habuit, quos ad sacrū ministerium, rite obeundū formaret. *Omnis enim difficilior vita functio peculiarem quoq; ac perpetuā requirit doctrinā, institutionem ac custodiā.* Vt videre est in Philosophia studiis, & institutione militari. *Quod perpendens Lycurgus Rempub. Lacedæmoniorū sic instituit (vti Xenophon re- statut) ne vallis in Repub. ordo sine suo proprio esset magisterio. Item & Plato in suis legibus, & Repub. re- quirit, ne quid omnino sit in ciubus auctoritatis.* Hinc & Dominus noster, cū vult suos sic committit inuticem, & cohærente ut membra, in corpore commissa sunt & cohærent: subiicit sane vnumquemq; suorum aliis, a quibus tanquā à membris, amplioris ac latius patentis virtutis & efficacia, custodiatur, mouetur, & regatur. Idē p̄scepit Sp. sanctus, subiiciunt inuicem in tumulo, te Dei, Eph. 5. Ita itaq; considerantes sancti olim pa-

tres, cū Cleri ordinem descriperunt, vt cæteri omnes clerici à Presbytero singulari cura custodirentur & gubernarentur. Inter Presbyteros vere Episcopū, vt Consul inter Senatorēs Reipub. ita hic primam cū totius Ecclesiæ, tū singulariter ordinis clericalis vniuersitatis geretur, atq; custodiā. Episcopos vero ordinaverunt singulis frequentioribus Ecclesiis, atq; cūque talium Ecclesiā, uiciniores, quæ in minoribus essent oppidulis vel pagis Ecclesiās commendauerunt, eōq; voluerunt Presbyteros atq; curatores, iſtarū Ecclesiā, quos vocauerunt Chorēscopos, quosq; viciniorib; Episcopo & Presbytero auscultare: quos Episcopi illi primores, subiiciunt cū omni clero suo conuocabant, & in scientia atq; diligentia munera sui instaurabant. Cū veo velit Dominus. Vt sui homines se mutuo complectantur, & curā sui in uicem gerant, quam longe latet, poslunt (sunt enim Christiani omnes in corpore) cōstituerunt sancti Patres, vt Episcopi cuiusq; prouincia (in prouincias enim iam omnes Romanis subiecti ditiones erant distributæ) conuenirent vna cū presbyteris, quoties quidē id Ecclesiārū vlos depoſerent, ut tamen bis in anno, deq; Christi doctrina atq; disciplina, ut illa in quibusque Ecclesiās administraretur & vigeret inquieterent: ac vbi peccatum esse deprehendens, id corrigerent: quia cognouissent recte habentes confirmarent & prouocherent. Vt hæ vero Synodis & ordine administrarentur, voluerunt illis p̄sceps, & conuandis & moderandis Metropolitās, Episcopos, cuiusq; Metropolis: sic enim vocabatur p̄ accipitū vna quaqua prouincia, ciuitas, vbi s̄ primi p̄sceps prætoriū erat. Ac proinde his Metropolitani Episcopis iniunxerant curam quandam & soliciitudinem omnium Ecclesiārū per suā prouinciam: Vt si quid miseretur, vel à ministris Ecclesiārū vel à plebibus in situatum factumue intellexissent, monerent de eo in tempore: siq; si suis admonitionibus non poluerint mandare, vt ad corrīgendū illud, Episcoporum cōcarent Synodus: nonnihil iudicii in illis conceperat, quod sua propria auctoritate exercerent in Ecclesiās, quæ ipse duos haberent Episcopos. Omne enim & in plebem & clerū indicium erat penes cuiusq; Ecclesiā Episcopum & presbyterum: Episcopos auctoritatem dicabat Synodus. Eoq; cū Ecclesiās essent ordinandi Episcopi, constitutū erat, vt ad candem Ecclesiācōuenirent cum cunctis (si id fieri Ecclesiārū commode posset) sūi cum aliquibus, non minus tamen duobus aut tribus prouinciis sua Episcopis, qui electi emētis p̄sceps (si facienda adhuc esset) gubernarent factumq; examinarent, & in electū inquieterent quam seuerissime, v. tamq; omnem ciuitatem, & facultatem ad Episcopatū manus explorarent: ac tum demum ad Episcopatū functionem initarent. Quæ omnia eo erant instituta, & valebat, vt esset inter Ecclesiās, & earum ministros, quanta omnino posset esse, noīitia, cura, mutua, & ad arcenda atq; depellēda cuncta doctrinæ mortuorum offendicula, & ad fidei atq; vita Christo Domino dignæ adificationem sustentandā, prouochendam, atq; efficiendā efficaciōrem, adeo vt si aliqui, ab officio celās fissent suo, ceteri Episcopi succurrent, etiamvīq; ad obstinatōrū abstentionem ac etiam a munere Episcopali defectionem. Considererunt quæ diuīs Cypr. ad Stephanum Romanum Pontificem de Martiano Episcopo Arelatenſi, qui in seēam Nourianitranferat, lib. 3. Epist. 13, tum illa quæ scriptū in Epist. 3, lib. 12, de distributione cuiq; Episcoporum certa gregis portione & quæ p̄fatus est, & in Cōcilio Carthaginensi scriptū ad Quirinum. Porro vbi orbis Ecclesiās refertus fuit ad cōcipi quoque Metropolitani sua singulari cura, opus habent: nec enim prout cooperunt esse plurimis omnes pro suo loco, satis vel sapienter, vel vigilabat, (pauciemē semper & in omnibus hominū ordimis) p̄sceps.

se, lateque per vniuersum orbem disseminarunt: Etenim plerique omnes discipuli, qui eo tempore vixerunt ardentiore sapientia celestis studio, amoreque incensi, & pre quadam diuiniori verbi desiderio animis perculsi, praeceptum seruatoriis antea traditum exquisite executi sunt: & hic qui indigebant facultates suas libenter imperierunt. Deinde a domicilio sua peregre prosceti, munus obierunt Euangelistarum, atque ita qui ne adhuc quidem omnino verbum fidei audiuerint, Christum predicare & scripturas sanctorum Euangeliorum tradere omnium cura & cogitatione studuerunt. Quis cum in locis quibusdam peregrini fidei duntaxat iecissent fundamenta, pafloresve alias confutassent, illisque curam eorum qui ad fidem nuper erant adducti, doctrina Christi sedulo excolendorum commisissent, ipsi ad alias regiones, genteisque cum gratia & virtute divina se conulerunt. Quippe virtutes permulta admirabiles, & miracula sacrosancti Spiritus ope per eos ad id usque tempora gerebantur: ita ut frequens hominum multitudo, ipsa prima prædications auditione persuase, propenso studio pietatem, & cultum qui Deo omnium rerum opificioli debetur, animis excepiret, amplectereturque.

Porro datus Petro peculiariter omnis ordo veteris Ecclesiæ ostendit, cap. 7. Niceni Concilii. τὸ δοχεῖον ἢ κυριεῖτο, τῷ εὐαγγελίῳ καὶ λόγῳ πενταπλή, ἐπειδὴ τὸ ἀλεξανδρέα, Θησπονταῖον τετῶν ἔχειν τὸ δέκατον. ἐπειδὴ καὶ τὸ τέταρτον Πατριαρχεῖον τὸ τέταρτον εἰσιν ὄμοιος δὲ καὶ τὸ τοπικεῖον, τῷ τε τέταρτον ἀπαρχίαις. τὸ πετρεῖαν σώζειαν ταῖς αἰκατονίαις, ποδιά δὲ περιέληπτον ὄπιον ἐπὶ τοῖς κωνῖς γνώμην δι μήτεροπλάτη ψιλούσα Θησπονταῖον, τῷ τεττάρτῳ, η μεράρια σωστὸς ὠλεστοὶ δεῖται Πάτριον, id est, *Antiqua consuetudo valeat, quia in Aegypto, Libya & Pentapolis sit.* Ut Alexandrinus Episcopus super hæc omnia parestatem habeat: quoniam & Romano Episcopo hac ipsa consuetudo est. Similiter autem & apud Antiochiam & in ceteris prouinciis primatus Ecclesiæ conservetur. Illud autem omnino confitat, quod si quis sine consensu Metropolitanus fiat Episcopus, hunc magnum Concilium definit Episcopum esse non poterit.

Canones Apost. τὸς Ἀποστόλου ἡμέρας θυσίας ἐδένει
χεὶς ὃς ἀντοῖς περιέποντο, ταῦτα ἡγεμονιαὶ αὐτῶν οἵτινες κέφαλοι
καὶ μηδὲν περιτταῖς τοις ἀνθρώποις αὐτοῖς ἐπένεις γράμματα, ἀνεῖναι
ἢ μέρα πετάσαις ἔκασταν, οὐτοὶ ταῦτα παραγόντες θύεισιν
καὶ ταῖς παρὰ ἀντιτύπων καρδίασιν, μᾶλλον μηδὲ εἰπεῖν τὸν
παντὸν γνῶμαν πειταίνειν, ἐπειδὴ τὸ φροντίζειν καὶ δο-
ξαζεῖν τούτα τὰ ἔθεται τὸ φρόντισμα τοῦ πολιτεῖται. Episcopo-
pos singularium genitum sciri oportet, quis inter eos primus
sit, qui habeatur velut in caput, prater cuius sententiam nihil
quod maiori momenti sit agant, sed illa tantum quis agat,
qua ad ipsius patrem et ad villas que ei subsunt pertinent,
sed nec ille preter omnium conscientiam quicquam faciat: si
enim vniuersitate erit, et Deus glorificabitur per Dominum
in spiritu sancto.

Et Concilium Antiochenum. τὸς καθ' ἑκάστην ἑπαρχίαν θητοπότερον εἰδέναι λέγεται τὸ μητροπολεῖον τοῦ εὐρετοῦ πατρὸς τοῦ Αντιοχείας. Καὶ πάλιν Φερούντα αὐτούς ζεχεῖται πάντοις τοῖς πατρεστάχτιας οὐκέτι μητροπολεῖον παντού τοῦ εὐρετοῦ πατρὸς εἰπεῖται πάντας τοῖς περιγραμμοῖς ἔχοντας. Θέντος δέ τοι τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ, μηδέποτε τοῦ περιθέματος φεύγεται τούτον τοὺς λοιποὺς θητοπότερους αὐτούς, κατὰ τὸν ἀρχάριον κεράτην πατέρων πατέρων ἡμῶν κανονια, ἡ ταῦτα μόνον δοῦντα τὴν εἰκόναν της θητείας παρουσιάζει, καὶ ταῖς ἐπ' αὐτῶν χρεσίσι. Ἑκάστον δὲ θητοπότερον ἔχει τῆς ἑκάστης παρομίας διακεῖται, κατὰ τὸν ἑαυτὸν θητείαν εἰπαλλογέαν εὐλαβέσθαι καὶ περιγραμμοῖς πατέρων πατέρων τῆς τοῦ πατέρος πατέρων πολιτείας καὶ κειροποντοῦ πετευθεντος καὶ θεραπεύοντος, καὶ τούτοις εἰκάστην παραγγέλεσθαι. περιγραμμοῖς μηδὲν πατέροις θητείας διέχει τὸ μητροπολεῖον θητοπότερον: μηδέ αὐτὸν τοῦ εὐρετοῦ πατρὸς γράμμας. Episcopi qui sunt in singulis provinciis sicut debent, cum qui Episcopus in Metropolis presint, curam etiam tuisis provinciis gerere, propterea quod in

Metropolim vndeque concurrunt, qui habent negotia, quare visum est ut ipse honore reliquis antecellat, & alii Episcopi nihil quod maioris sit momenti sine ipso gerant, secundum vetus decretum patrum nostrorum: sed ea sola, que ad cuiusque parviciam ipsique subiectas regiones pertinent. Vnusquisque enim Episcopus habet potestatem sua parocia, eamque pro sua quisque pietate administrato, & curam habeat totius regionis qua sua vrbis subiecta est, ut presbyteros creet, & diaconos, & cum iudicio omnia disponat. Pratera nihil agere tenet sine Metropolio Episcopo, neque ille ipse sine reliquorum sententiis.

§. 6. Utissime lector inspiciet, cap. 18. Adriani Saravia, quo probat non minus conseruandis & confirmandis Ecclesiis opus esse autoritate Apostolica, quam nouis plantandis. Quos enim Apostoli constituerunt successores, haedēs etiam fuerunt auctoriatis. Essentiam autem constituit Apostolatus in forma gubernationis & auctoritatis; cum verbi Dei predicatione, & Sacramentorum administratio. Claves autem in virtus Petri persona, vel etiam omnium reliquorum Apostolorum datas Ecclesiæ, proinde donum non fuisse temporarium; sed perpétuum; & ad posteros transmittendum. Deinde iterum repetit: Per potestatem hanc clavium Apostolatus totam intelligentiam, quætria continet. Nempe verbi Dei doctrinam, Sacramentorum administrationem, & Ecclesiasticum regimē, hoc est, potestatem constituendi, quæ ad Ecclesiæ traxit & aedificationem sunt necessaria. Hæc potestas multa continet: leges de ordine Ecclesiæ, ius excommunicandi, interdicendi templo, ordinandi idoneos, alios reiciendi, ceremonias moderandi, mores censendi, accusations contra presbyteros admittendi, viduas honorandi, presbyteros ordinandi, nullum enim ex omni historia exemplum dari, vbi presbyter si ordinatus ab alio quam Episcopo. Vide pag. 423. Auctoritatem Episcoporum, probat ex Ignatio Epist. ad Antiochenam Ecclesiam, & ad Smyrnenses. Itaque si eius sententia, & Britannia res definiatur, antiquus ordo Episcoporum & iurisdictio reponetur.

Q V A E S T I O I I .

Quæ porta inferi?

Porta inferi. §. 1. Portæ inferi omnis potestas diaboli; nam in ilius iudicia. & 1. Corinth. 10. 4. ὁ χειρῶνατα vocantur quasi vrbes munitæ & propugnacula: totum regnum Satanæ sic intelligitur apud Euseb. ἀπὸ πόλεων sunt ipsi inferi, & æque oditile apud Homerum εἴδος πύλων. sic manet hodieque locutio in Turcia, ut alta porta vocetur palatium, & comitatus, præualebunt, καλλιόπειραι, alii superabunt, propriæ de illis, quæ vi & ptælio superant, ut deprimant & dominentur. Portarum nomine accipi potentiam, aut regnum in Gen. expliciti, posse deat semet tuum portas inimicorum tuorum. Quo quidem ex loco nostram Ecclesiam probamus, defecisse nunquam. sectariæ autem aliquando non fuisse constat. Vnde constat vel ab Apostolis non fundatas, sed posterius a iudeo doctrinam hausisse, vel à primæa puritate defecisse. Stetit Ecclesia contra portas inferorum, doctrinæ puritate, successionis ordine, omnibus conspicua. Ita Iren. lib. 3. c. 3. Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam in omni Ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire & habemus annumerare alios, qui ab Apostolis instruti sunt Episcopi in Ecclesiis, & successores eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neq; cognoverunt, quæ ab his delibratur. Etenim si recondita mysteria scissent Apostoli, que seorsim & latenter ab reliquis perfectos docebant, his vel maxime traherent ea, quibus etiam ipsas Ecclesiæ committebant. Valde enim perfectos & irreprehensibiles in omnibus

eos volebant esse, quos & Successores relinquebant suum ipsorum locum magisterii tradentes, quibus emendate agentibus fieret magna utilitas, lapsis autem summa calamitas. Sed quiam vnde longum est, in hoc tali volumino omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maxima, & antiquissima, & omnibus cognita, a glorioſissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Roma fundata & constituta Ecclesia, eam, quam hanc ab Apostolis traditionem, & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum peruenientem usque ad nos, indantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per se placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæsitudinem & malam sententiam, præterquam oportet, colligant. Sic Theophylus Alexand. Epist. ad Ephes. Quæ interregna terrena & Ecclesiam discrimen constituit, quod illa oriuntur & occidunt, Ecclesia integrum corpus conseruet, & in nullo hereticorum dogmatum venena prendat. Et Basilius in c. 8. Isaæ Chrysost. serm. de Pentecôte. Philo Carpath. in cantica. Theodoret. in Psalm. 49. Germanus Constantiopol. ad Thomam Episc. Claudiopoleos. Martialis Epist. ad Burd. c. 11. Sed firmata Ecclesia Dei & Christi, nec cadere, nec dirumpi poterit, inquit Cyprian. de vnitate Ecclesiæ. Ambros. lib. 4. Hexam. c. 1. obsecrari posse, deficere non posse. Hier. ad c. 4. Isa. Augustin. 1. 15. contra Faustum, c. 3. & II. 4. 7. Si ergo Deus eam fundavit in eternum, quid times ne cadat firmamentum, Leo magnus, Serm. 1. in Natali Petri & Pauli cap. 6. & Serm. 2. c. 2. Supra hanc Petram adificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, super hanc inquit fortitudinem eternum extram templum, & Ecclesiam calo inferenda sublimitas, in huius fidei firmitate conseruat, hanc confessionem portæ inferi non tenebunt, vincula mortis non ligabunt. Eadem S. Gregorius magnus, ad Plat. 2. pœnitentiale.

Q V A E S T I O I I I .

An particula, super terram, excludat de funeris?

§. 1. Ita Hæretici comminiscuntur. Non sunt enim super terram de funeris. Respondeo. Particulam super terram, pertinere ad eos qui soluunt, non qui soluuntur. Quidquid enim vos, qui super terram habitatis, solueritis, id Deus in celo habitans soluet. Non est autem sensus. Quocunque vos, super terram constitutos solueritis, eos Deus in celo habentes soluet. Qui enim in celo sunt, ita soluti sunt, ut non possint ligari amplius. Sicut igitur solui dicuntur aliquis in celis, non quod is qui soluuntur, in celis existat, sed eius solutor Deus sit in celis, ita quoque dici potest solui aliquis in terra, etsi sit in purgatorio, solutor autem eius in terra. Hanc autem veram expositionem esse, & ipsa textus analogia docet, & vsus Ecclesiæ, ligatur enim Corinthius absens, per absentem Paulum, & in tribulibus etiam iudicium faciulatum legum vigor in absentes stringitur. Ita autem sentiunt omnes Patres, qui suffragia pro defunctis approbarunt, quod fecerunt omnes orthodoxi.

Q V A E S T I O I V .

An hoc loco Confessionis necessitas colligatur?

§. 1. Contra hanc pœnitentiam parrem multa Calvini, lib. 4. instit. c. 12. 4. alioque scriptere, verum nos hanc locum expendimus duntaxat, & quid inde conficiatur, ostendemus. Aperienda peccata sacerdoti esse, ex eo constat, quod soluere & ligare, remittere & retinere in eius est manu. Cognoscere ergo oportet, quando soluendus, quando ligandus sit reus. Non enim eius iudicium in celo ratum est, nisi legitime vñus, sua potestate soluerit, aut ligauerit. Nec Christus sua potestate exiit, sed supremum sibi usque tenuit, ministeriale sacerdoti concessit. Montanista rumer.

sum error fuit peccata celare, Hier. I. 4. ad Marcellam. Nouatiani confessionem tollebant, poenitentiam non imponebant. Theodor. I. 4. hæret. fab. Messaliani eos instituti sunt: Damascenus de hæresibus. Augustini expositio est Homil. 49. c. 3. Nemo sibi ducat, occulit a se, quod Deum ego, notis Dei qui mihi ignoscit, quia in corde ego. Ergo sine causa dictum est, quod soluerit in terra, soluta erunt in celo. Ergo sine causa sunt claves statae Ecclesie Dei: frustram Euangelium Dei, frustram verba Christi, proximum nobis, quod ille negat.

VERSUS 20.

Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus.

QUESTIO I.

Cur præcepit ut nemini dicerent?

§. 1. Noluit dici ab illis se esse Christum, Messiam, nempe exposita diuinitate, hæc tenus enim id actum erat, ut Prophetam à Deo missum cognoscerent, illici cedentes, quanvis pauperrim etiam diuinitatem illis demonstrauit. Cur vero prohibuerit, id temporis, Apostolos hoc prædicare, causa est vel quia illud non idonei, vel quia auditores erant infirmiores. Ipse tamen Paulo, se Deum, Dei filium, Messiamque esse significauit. In gratia quibusdam exemplaribus *heis* ἡ Χριστός, *Iesu* ille Christus, in aliis deest, ut etiam in latinis s & Syriacis. Singularis causa quae sit, certo proponi non potest.

§. 2. Videtur noluisse ingens ex morte sua scandala consequi, si omnes eum Deum credidissent, Deum enim immortalem sciebant, homines sanctos mortales. Minus videatur id expediens fuisse, ut pauperrim vulgo id spargeretur, ne plures Deos illum dicere & Iudei & Gentiles existimarent. Ex quo Iudei ab illo penitus abhorserent, Ethnici in idololatria sua conformatentur. Itaque sensim S. Trinitatis mysterium promulgandum fuit.

VERSUS 21.

Et inde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret cum ire Iesu solymam, & multa pati à Senioren, & Scribis, & Principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere.

QUESTIO I.

Cur deinceps de passione horratur?

§. 1. Alioquin, iam enim constituta fide de eius diuinitate, facilius capaces erant eorum, quæ de refectione dicenda erant. Hierosolymis autem, loco sacrificiorum passus erat, quia suo sanguine consummaturus erat sanctificatos. Totius porro passionis mentionem inicit, ut cum recordati fuerint omnium prædicta esse, minus offendenterunt. Ita Ioan. 16. 1. *καὶ λατεῖται σὺν ωβὶ* ne scandalizemini.

§. 2. Quod dicitur, oportet enim dœ, recte exposuit Syrus ἡ Χριστός ἡ θεός ἡ σωτηρία, quod futurum erat. Non talis significatur absolute necessitas, sed quod futurum Deus decreuerit, id fieri oportere dicitur, alius

Adami Conzen in Euang. Tom. I.

modus redimenti genus humanum esse potuerat, sed hic aptissimus erat, Deoque placitus.

VERSUS 22. & 23.

Et assumens eum Petrus, caput increpare illum dicens: abfit à te, Domine, non erit tibi hoc. Qui conuersus dixit Petro. Vade post me Satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum.

QUESTIO I.

Recte Petrus Christum increpet?

§. 1. Petrus magno erga Christum amore, & maiori amoris fiducia eum reprehendit, ἡ οὐαλεὶς & seducit, à consilio patiendi eum deterrere conatus. ἡ οὐαλεὶς accipendum est in leniorem partem, pro vehementi admonitione, Syrum verbum ἡ οὐαλεὶς ad obiurgandum, maiorem vim habet. Sed tamen tota in crepito his verbis exponitur, abfit à te Domine, ἡ οὐαλεὶς οὐ νέα, propitius tibi Domine. Sic & Syrus Cham lach mari. propitius tibi Domine mihi. Cum enim clementissimus in aliorum malis auerten- dis esset, sibi ipsi Petrus clementem esse voluit, credebat enim Christo in iusto nihil horum posse contingere. Latinus sensum reddit, sicut & illi qui vertunt: Propitius est tibi Domine: atque idcirco quidam interpretantur ἡ οὐαλεὶς, assumens quasi ἡ οὐαλεὶς & assumentis solandi causam, miserans, ut Romanor. 14. 1.

§. 2. Non est excusandus Petrus, quem Christus ire post se inbet, Satanam vocat, & sapere ait non quæ sunt Dei, sed quæ hominum. Nec id in aurem illi dixit, sed ut Marcus ait, conuersus & videns discipulos, conminatus est Petro. Hilarius quidem distinguit eo modo. Ut Petrus non vocetur Satanus, sic enim habet: Vade post me. Deinde subdit: *Satana non sapit?* &c. Idem tamen in Psal. 134. Petrum asserit appellatum est Satanam. Mirum autem visum tam breui intervallo dici Satanam & Beatum. Hieronymus ait nondum fuisse Ecclesiam super eum ædificatam. Ut iam olim Beza responderit, qui valde illo Petri titulo delectatur, Pontificisque eum concedit. Quemadmodum autem Petrum excusare non conuenit, quem accusat Christus, non tamen grauius verba Christi sunt accipienda. Vade post me, inquit, ἡ οὐαλεὶς ab sede post me, hoc est, ab sede scriuus meus es, non dux & auctoꝝ confili, sed Satana, hoc est, aduersarius, ἡ οὐαλεὶς, Satana, ita enim Syriac locutus est, aduersarius erat non malitia, sed imprudentia, non infestando sed amando. Errabat, quia quem Deum credebat, monitum non putabat, humana mente suadebat, diuini mysterii ignatus.

§. 3. Obiicit Lutherus lib. de potestate Papæ. Petrum Dominus vocat Satanam non sapientem quæ Dei sunt, non igitur Petro date claves, sed Ecclesie. Respondet. Hoc argumento euerti Ecclesie gubernationem & Wiclefismum reduci. Esi namque Christo Petrus aduersabatur, dissuadens passionem, non tamen ideo potestatem accepturus non erat, nam & Paulus Apostolica gratia donatus est, quanvis ante persecutor & blasphemus: ubi abundat delictum, Peccatum abundat & gratia. Quam multa millia sunt impro- potestate noborum ministrorum, qui iurant legem Dei nullam priuata.

Ego scire

seruare se posse, & tamen seclarii claves illis, potestatemque etiam nequitiam professis, non eripiunt. Peccatum enim potestate Ecclesiastica non priuat, multo minus futuram impedit.

§. 4. Quodait scandalum sibi esse, non de effectu, sed causa loquitur: quantum enim in se erat, Petrus hoc efficere moliebatur, ne Christus mori vellet. Christus facilius iubet, non tamen, ut Orig. habet, Matth. & Comment. Hieronymi sequi se iubet, hoc est, imitari. Porro quod Magdeburgenses horrendum Petri lapsum hic notarunt, aliter vistum est alii. Errat sensu non effectu; Eodem pertinet, quod est apud Luth. lib. 4. cap. 7. de potest. Papa. *Si omnia, qua de Petro dicuntur etiam de Papa dicantur. Papa Satanus erit. Nam qua personalia sunt, de solo Petro, qua ad officium pertinent, de Papa etiam dicuntur.*

VERVS 24.

Tunc Iesus dixit discipulis suis. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.

QVÆSTIO I.

Quid abnegare seipsum?

§. 1. **S**e ipsum abnegare est id repudiare, in quod natura vicia propendet, nihil sui, omnia Dei causa facere, omnia gravia, adeoque crucem Dei causa ferre. Crucis autem nomine omnia peccatarum genera & contumeliarum intelliguntur. Beza *abdicare* maluit dicere, sed hoc minus latè patet. Syrus, *Abnegat animam suam, seu de anima sua. De abnegatione sui quod est perfectum opus Christiani, multi passim libri pjj, & tractatus conscripti sunt.*

Volentibus crucem imponit. Inuitat volentes, quamvis ille quoque de voluntatem; itaque recte Chrysostom. hinc libertum arbitrium confirmat. Non enim crucem inuitis imponit; sed volentibus offert, & vt velint gratiam praefat, non cogentem non violentam, sed suauiter, & suæ iactura libertatis inclinantem.

VERVS 25.

Qui enim voluerit animam suam, saluam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam, propter me, innueniet eam.

QVÆSTIO I.

Quid innuenire & perdere animam suam?

§. 1. **P**erdere animam est vitam Dei causa impendere: quod non est proprie perdere, sed hominum opinione amittere. Inuenire est se ipsum lucrificare, seu vitam aeternam adipisci. Similitudo videatur esse à seminante: quod seminatur, abiici videtur & perire, sed magno sceno redit, quod vero recondi Quod semi-videtur, non modo sterile permanet sed etiam tantatur abiici dem perit. Notandum est Græcum *invenerit* etiam de videtur. illis dici, quæ labore comparantur. Ut Vlpianus in oratione Demosthenis, contra Timocratem notauit, ut sciamus, in æterna vita laboris etiam nostri esse premium, & recompensationem, quod qui negant omnes virtutis neruos incident.

VERVS 26.

Quid enim prodest homini, si mundum & uniuersum lucretur, anima vero sua detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

QVÆSTIO I.

Quanta anima præstantia?

§. 1. **C**hristus eam torti mundo, hoc est opibus, imperiis, honoribus, voluptatibus preferi. Nihil enim prodest rotius mundi lucrum, si anima sua, si seipso homo mulctetur. *Quod iudicium est peccatis reponitum.* Quis enim vita bona, cui vita tollitur. Syrus: quid homo lucratifivit, mundum possidet. Ratio adiungitur: quia non potest dare commutationem *animæ a ypa* pro anima sua, agrum pro agro, aurum pro cibo dare potest. Pro anima compensatio nomen dare nullum potest. Illa enim perdendo, & seipsum abnegando feratur.

VERVS 27.

Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis: & tunc reddet unicuique secundum opera eius.

QVÆSTIO I.

An hinc operum merita colligantur?

§. 1. **C**ontra mercedem, quam bene operantibus Christus promittit disputat Calvini lib. 4. Institut. cap. 18. §. 1. Verum omnia hic fidem orthodoxam confirmant. Probant enim eos, qui animam seruare volunt eam perditos, qui perdere, seruatores. Nam filius hominis reddet illis, *et non regis*, cunctum proximam, quæ vel abnegauerunt, vel seruauerint. Deinde quis ipse dabit *et non regis* uta recompensationem, pro anima perdita: & peccatum pro seruato. Quanto cum honore id futurum sit à circumstantia exponit, venturum in gloria patris cum angelis suis quædam exemplaria addunt, *et non sanctis*, quod etiam Syrus habet, verum de similibus locis iam alias dictum est.

VERVS 28.

Amen dico vobis, sunt quidam de his stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

QVÆSTIO I.

Quid Regnum Dei?

§. 1. **C**um præmio virtutis proposito ad tollendam crucem eos esse exhortatus, ne illud incertum aut

longinquum, aut etiam impossibile putarent, subdit
esse ex praesentibus, & tamen ubi esset, de his stantibus,
quoniam guttabunt mortem, donec venientem filium
hominis in regnum suum viderent. Si igitur filius
hominis post crucem, & a mortem mox in regno
erit, & a quibusdam astantibus videbitur, de eorum
piamis, qui regnantis amici sunt, bene etiam sperare
licebit. Quid porro nomine regni intelligatur. Val-
de ambiguum faciunt exppositores. Multi aduentum
Christi, in extremo die iudicii interpretantur, veniet
enim in tempore της Βασιλείας αὐτοῦ in regno suo, ita
est enim in grāco. Quia totam regni potentiam &
maiestatem circa se collectam adducet, & pro tribu-
nali confederat, index viitorum & mortuorum: Con-
firmari videntur ex Marco; ille enim dixit, donec ri-
duant regnum Dei, veniens in virtute & force in potentia:
at regnum Dei, quamvis in resurrectione Christi,
& Ecclesiae constitutione venerit in virtute, tamen
praeceps veniet in illa die, quando omnes inimicos
ponerent cabellum pedum Iuorum. Lucas absolute di-
cit, Donec videant Regnum Dei. Denique videntur haec
explicanda, vt cohærent cum illis quæ proxime con-
nentur. Dicitur etiam filius hominis venturus in
gloria patris, cum sanctis angelis: minatur apud Mar-
cum & Lucam, Si quis filium hominis erubescat, aut con-
fusus fuerit, fore vi filius hominis eum confundatur, & eru-
scat, cum venerit in maiestate sua, & patri & sanctorum
angelorum: deinde affirmat quodammodo discipulorum
non morituros, donec ista videant. Illi ergo tum com-
parebunt & subita morte immutabuntur. Alia inter-
pretatio est S. Gregorii Homil. 32. Intelligentum de
ecclesiae constitutione: sed præter illa quæ dicta sunt,
hoc etiam obstat videtur, quod non aliqui, sed omnes
eam non modo viderunt, sed etiam in eius con-
structione architecti & adiutores fuerunt. Deinde
non dubitabant iam breui Christum esse inchoatu-
rum regnum suum. Eodem modo & illud quod Ca-
rietanus intelligit de resurrectione & ascensione refu-
tari videatur. Plurimum sententia est, de proxima trans-
figuratione in monte Thabor loqui Christum. Ita
Hieronym. Hilat. Chrysostom. Theophylact. Euthynius,
D. Thom. Lyranus. Nam eam aliqui, hoc est,
tres Apostoli viderunt. Verum id difficile est cognoscere
quomodo via visio quam timuerunt, & a sen-
tibus ita alienati sunt, vt nesciret quid dicerent.
Multo magis impropte dictar filius hominis venire
in regno suo, cum exhibuit illis visionem, & loqueretur
cum Elia & Moyie, de excessu quem completeretur
erat in Hierusalem, itaque denunciatio illa fuit pas-
sionis. Ut minus re ipsa postea discipuli turbarentur.
Marcus autem cum dicit: Eos visu regnum Dei in
virtute, maius aliquid in dicere videtur, quam vniac
visionem, quam eti maximi Petrus fecit, tamen fir-
miorem pronunciat esse prophetum sermo-
nem. Quapropter probabilorem iudi-
co primam interpretatio-
nem.
*

CAPVT XVIL

Et post dies sex assumpit Iesum Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & ducit illos in montem excelsum seorsum. 2. & transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. 3. Et ecce apparuerunt illis Moyses, & Elias cum eo loquentes. 4. Respondens autem Petrus, dixit ad Iesum: Domine, bonum est nos hic esse: sis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, & Eliae unum. 5. Adhuc eo loquente, ecce nubes levigatae obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo misericordia mea complatur: ipsum audite. 6. Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde. 7. Et accessit Iesu, & tetigit eos, dixitque eis: Surgite, & nolite timere. 8. Leuantes autem oculos suos, neminem viderunt nisi solum Iesum. 9. Et descendenteribus illis de monte, praecepit eis Iesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat. 10. Et interrogauerunt eum discipuli, dicens: Quid ergo scriba dicas, quod Eliam oporteat primum venire? 11. At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, & restituuet omnia. 12. Dico autem vobis, quia Elias iam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quacumque voluerunt. Sic & Filius hominis passus est ab eis. 13. Tunc intellexerunt discipuli, quia de Iohanne Baptista dixisset eis. 14. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homus genibus prouolutus ait: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur: nam saepe cadit in ignem, & trebo in aquam. 15. Et obtulit eum discipulis suis, & non potuerunt curare eum: 16. Respondens autem Iesu, ait: O generatio incredulorum, & peruersa, quousque ero vobiscum: usquequo patiar vos? Afferite huic illum ad me. 17. Et increpauit illum Iesus, & exiit ab eo demonium, & curatus est puer ex illa hora. 18. Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secreto, & dixerunt: Quare nos non potuimus ejicare illum? Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicitis Mar. 9. b. 17. monit hunc, transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis. 20. Hoc autem genus non ejicitur Mar. 4. b. 5. in orationem, & ieiunium. 21. Conniverantibus autem eis in Galilaea, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum. 22. Et occident eum, & tertia die resurget. Et coniurati sunt vehementer. 23. Et cum venissent Capernaum, accesserunt qui didrachmam acceptabant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magister noster non soluit didrachmam? 24. Ait: etiam. Et cum intrasset dominum, praevenerunt eum Iesus dicens: Quid tibi videatur Simon? Reges terra a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis, an a parenti? 25. Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filii. 26. Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & cum piscem, qui primus ascenderit, tolle: aperto ore cresuus, illi venies fraterem, illum sumens, da eis pro me; & te...

Adam Conzen in Huang Taiji 1